

DOM IN SVET

ZABAVI IN POUKU.

Št. 1.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

V Ljubljani, 20. januarja 1889.

Leto II.

Smreka.

Na samem, v noči jasni,
Stoji med snegom smreka;
Od biserov ledenih
Iskrí se jej obleka.

Kot bi drevó božično
Ugledal v noči sveti,
Takó, samotna smreka,
Na tebe moram zreti!

In v mislih ti prižigam
Božične luči zlate,
Željâ in sanj in upov
Stotero nizam nate!...

Kakó v zelenju živem
Ta srčna dika sije,
Z vršiča pa se zvezda
Leskeče — poezije!

Kot dečku, kadar gleda
Božične. zlate sveče,
Takó srcé v nemirnem
Veselju mi trepeče...

Oj, gôri, zvezda sveta,
Srcé mi zate žije!
Prelep je božič dušni
Pod zvezdo poezije! —

A. Funtek.

Brata.

(Novela. — Spisal A. Funtek.)

I.

Gregor!« — Nobenega odgovora.
»Gregor!«

Mož, sedeč na podrti nizki klopi
pred borno kočó, ozrè se po gosposko
oblečenem človeku, stoječem pred njim.

Začel se je delati mrak, ki rad iz-
vabi človeka iz temačne sobe pod milo

nebo zlasti sedaj po letu, ko te pozdravi
večerna sapica. Prav lahko še opazu-
jemo nagovorjenega moža: v najboljših
letih je še, a nič prijaznega ne gledamo
na njem: sovražen pogled mu švigne iz
udrtih očij, in sovražno mu zveni glas,
ko reče:

»A! ti si!«

Potem se sklone nazaj in mrmrá nekaj, česar ni razumeti. Gosposki prišlec stopi bliže.

»Ali nimaš nobene besede zame, nobenega pozdravila?« deje z lahko tresočim glasom.

»Nobene!«

»Po tolikih letih nobene besede, Gregor? —«

»Jaz te nisem klical.«

Oni povesi roko, katero je stegnil v pozdrav in prikima z glavo, malone otožno.

»Čas ni pokopal tvojega sovraštva, Gregor«, reče mračno, »in vendar sem upal, da te najdem drugačnega, kadar se vrnem. Brat tako proti bratu! Srca nimaš, Gregor, tako sovraštvo je nenaravno, tako sovraštvo je — —«

Gregor zamahne z roko.

»Kakoršnokoli! Ljubezni tvoje mi ni treba. Klical te nisem.«

»Ali —«

»Nič!« vzklikne Gregor hripavo. »Pusti me, pa dosti!«

Tihota nastane. Gregor podprè glavo in strmí na tla, brat si potegne z roko preko čela. Čudna poteza se kaže na njegovih ustnih; kakor zadušen vzdih mu prikipí iz prsij. Precej časa zrè na brata, sedečega mirno na klopi, potem mu oko nehotoma uide po bornem poslopju. Kakšno siromaštvo, kakšen razpad! Okna slabo zakrpana s papirjem; kar je celih stekel, slepa od prahú; vrata samo prislonjena, brez zapaha; zidovje začrnelo, okrušeno; streha luknjasta, raztrgana . . . In to je njegova rojstna hiša, — o, take ni pustil, ko je šel z doma! Glava se mu skloni na prsi, truplo se mu nagne naprej.

Nobenega glasú! Zdajci zazvoni v oddaljenem zvoniku »Zdrava Marija!« Gregor se vzdrami. Postranski pogled švigne na brata, ali obraz je trd, kakor kamen. V prsih mu vrè, hropeče diha, roke se

stiskajo . . . Zdi se, kakor bi hotel moliti, in vendar neče; brat pa se odkrije.

»Ali si še vedno tu?« sikne naposled — prve besede, ki je izpregovori sam od sebe! »Kaj pa hočeš?«

Oni se stresne, kakor iz sanj.

»Kaj hočem? Nič, Gregor, nič sedaj. Videl sem dosti; nadlegovati te nečem. Pa z Bogom!«

Rekši se obrne, da bi odšel. Gregor vstane in stopi predenj; malone za glavo je večji od brata; močen mož, ali zanemarjen do cela. Oprava slaba, po nekod raztrgana; klobuk nizko potisnen na čelo.

»Haha, videl si dosti, kajpada! Siromaštvo si videl, brata si videl v potrebi, pa greš. Kako pa! Ti gospod, jaz kmet — kaj kmet, berač! In svoje oči si napašel, oči, ki so hotele tudi jedenkrat kaj družega videti in ne vselej bogastva! Haha, ljubeznjiv brat si! Pa videti si hotel, kako se godi onemu, čegar uboštva si sam kriv! Ti, dà, ti in nihče drugi. Kaj bi tajil, ko vedó vsi, kakšen hinavec si bil; kako si se plazil in dobrikal, dokler te niso dali v mesto . . . In, čuješ, moj je bil denar in moja dedščina! Haha, ti gospod, jaz berač, ti v izobilju, jaz v potrebi! Ali ti je dovolj, da si se prepričal na svoje oči? Če ne, pojdi; ozriva se še znotraj, po kovačnici moji, da vidiš, kako je. O, hudo je, hudo!«

Rekši prestane in se spusti na klop. Polumrak dela še neprijetnejši obraz njegov; ostre gube se kažejo na čelu, ustna se tresejo. Brat stoji molčé pred njim. Precej, ko je Gregor stopil predenj, ozrl se je osupel nanj, in ko je govoril dalje, borili ste se žalost in jeza na lepem njegovem obrazu. Sklonil se je za jeden, dva hipa pod težo nezasluženi očitani, zdaj gleda malone sočutno na brata.

Hitro stopi k njemu in mu položi roko na ramo. Kovač se zgane.

»Čuješ, Gregor,« povzame brat s krepkim glasom, »jasno mora biti med nama. Jedenkrat moraš čuti, da me sovražiš po krivici. Nikar mi ne jemlji besede; jaz hočem, da poslušáš. Po vseh teh očitanjih me moraš poslušati. Ali res misliš, da se veselim uboštva tvojega? Da sem prišel zato, ker sem hotel videti, kako si siromašen? Res je, prišel sem, da te vidim, ali prišel sem s čutečim srcem, z odprtimi rokami. Reci, da hočeš, in konec je vsemu uboštvu! Podaj mi roko, kakor jo podaja brat bratu — ne takó, odmikati se ni treba! Ne silim te nič; ako nečeš sprave, bodi, ali hudo mi je, da si tak; Bog vé! Glej! ta dom je razpal, Gregor, najina rojstna hiša je. Ne daj v slepi jezi svoji, da se zruši popolnoma! Greh bi bilo. Ako le hočeš, otmeva jo razpada. Reci, da hočeš!«

Počasi dvigne Gregor glavo.

»Od tebe ne potrebujem ničesar,« zamrmrá med zobmi, »kakor je, tako je.«

Temen oblak se prikaže na čelu bratovem; malone zaničljivo deje:

»Otročja upornost, Gregor! Kaj hočeš vendar? Ali si že videl otroka, kadar se kuja? Očital si mi, da sem se hotel veseliti tvojega uboštva, in sedaj, ko ti podajam roko — —«

Hipno se dvigne Gregor.

»In sedaj,« reče hitro in viharno, »sedaj mi usmiljeno podajáš svojo roko! Kakor brat bratu, praviš. Pojdi, pojdi, slépi koga družega! Haha, iz usmiljenja! Ali misliš, da ne vidim tvojega hinavstva? Čemu mi hočeš pomagati? Jeli, zato, da bi se bahal potem: Glejte, pomagal sem mu, ker je moj brat; smilil se mi je ubožec. Glejte, kako sem usmiljen, jaz, obrekovani Valentin!... In dobro delo je tudi, ako — —«

»Gregor!« vzklikne oni pretéče.

Z zlobnim smehom ga gleda kovač:

»Kaj hoče takšen glas, siromak? Ali meniš, da me oplašiš ž njim? Kakor otroka morda, ki se kuja? Molči rajše, prosim te! In zadel sem te do živega, jeli? Ej, prijetno ni, če vidi človek, kako mu gleda drug v lažnjivo dušo. In lažnjiva je tvoja skozi in skozi! Svoje narave ne zataji nihče, akotudi je oblečen gosposki, ko ti. Haha, oblečen s tujim denarjem! To tudi! Haha!«

Nehoté se dvigne onemu pest, ali hitro jo povesi zopet. Vsa barva je zginila z njegovega obraza. Život se mu zravna visoko, in ponosno zveni njegov glas:

»Gregor, ti si velik otrok! Razposajen otrok, kateremu treba pokorila. Kdo te bo pokoril, ne vem, ali to vidim, da se pokoriš že sam po sebi. Nobene besede več! Kadar se naučiš govoriti bolje, Gregor, kadar boš govoril tako, kakor govoré možje in ne otroci, takrat pridi. Ne sezaj mi v besedo! Hiša moja ti je odprta vselej, kadar prideš vanjo z odprtim srcem; drugače nikoli. Jedenkrat za vselej si zapomni to! Morda še pride čas, in daleč ni, ko sklóni potreba, bridka potreba, brezumno tvoje sovraštvo; tedaj pridi, Gregor! Čakal te bom, ali iskal te ne bodem. Takó — z Bogom!«

Rekši stopi hitro mimo brata na pot, vodečo proti vasi. Za skalo, na katero je naslonjena kovačeva hiša, zgine.

Z nerazumnim izrazom gleda Gregor za njim.

»Hinavec! Sedaj gre,« mrmrá med stisnjenimi zobmi in žuga s pestjo. »Pomoči mi obeta — haha, od njega pomoči! Nikdar; rajši umrjem na cesti od gladú; ob skalah si rajši razbijem glavo... In z odprtim srcem naj pridem! K njemu, k tatu! Nikoli! — — A le čakaj, Valentin, videli bomo, kdo je velik otrok, ki zasluži pokorila! Če je kaj pravice

na svetu, pokoril se bodeš ti, bratec! Kdo vé, kako skoro . . .«

Počasi vstane in gre mrmraje v hišo. Bila je to ubožna hiša precej zunaj slovenskega trga, rojstna hiša dveh bratov, katera smo prav sedaj videli: starejšega Gregorja, ki je bil tu na domu in se pečal s kovaškim delom, in Valentina, mlajšega brata, ki je hodil v šolo in se izsolal za zdravnika. Po več letih se je povrnil danes na svoj dom obiskat svojega brata. Moral je oditi.

II.

Dosti lep dan je bil. Po nekod so se sicer podili oblaki po nebu, sapa je vila po drevesnih vrhah, ali kazalo ni na slabo vreme. Solnce je skoro razpršilo oblake, kolikor jih je plulo po zraku, sapa pa tudi ni bila, da bi dejal, odveč. Saj je bila huda vročina, in vsakdo je bežal v senco, če je le mogel.

Kovač je ležal gori v gozdu, ki se je razprostiral po hrbtu precejšnjega hriba nad njegovo kočjo, držal obe roki pod glavo in gledal drevesne vrhove, kako so se upogibali in dvigovali, kakor se je veter lovil vanje. V dnevni svetlobi mu je bilo še le videti, kako je zane-marjen: obleka slabo zakrpana; lasje zmršeni; brada nepostrižena. V teh trenutjih gotovo ni mislil na take malenkosti, nego mislil je na brata, ne da bi dejal, prostovoljno, marveč, ker je moral misliti. Siloma se je hotel znebiti vsakateri misli nanj, ali prihajala mu je zopet, kakor ona nadležna muha, ki mu brenči okolu ušes že dolgo in vstrajno. In kakor taka sitna žival razdraži naposled tudi najmirnejšega človeka, ako prihaja vedno in vedno, tako ga srdi misel na brata vedno huje; naposled se uprè ob komolec in se nekoliko dvigne z mahú. Hudoben izraz mu leže okrog usten; še drugo roko potegne izpod glave

in jo razsrjen zagrebe v bujno vlažno mahovje . . .

Dela nima v kovačnici, kakor malone nikoli. Kovat mu že dolgo ne dajó ničesar; kar kje treba pri hiši kovaških stvari, to si kupuje vsakdo rajši v mestu ali pa hodi h kovaču v sosedno vas. Naveličali so se ga; preseda jim njegova osornost in tudi površno delo; denarja pa nihče nima toliko, da bi plačeval slabo blago tako, kakor drugod dobro. Zato so sčasoma potihnili udarci v kovačnici; ogenj je ugasnil, meh je mirno stal v kotu, naklo se je pokrilo s prahom na debelo, orodje zarjavelo. Kovač dela tu in tam za dnino, ako se mu ljubi; leži v gozdu, kadar mu prija in poseda v krčmi, kadar ima denarja; sicer je pa vedno sam zase. Prijatelja nima nobenega; on ne pogreša nikogar, nihče njega ne; očitajo mu ničesar in sam si tudi ne očita ničesar. Še na misel mu ne hodi, da bi bilo lahko bolje doma, ko bi hotel, da je sam zakrivil, ako se mu godi tako, kakor ni ravno treba, in naposled — —

Stoj! ne tako; tudi kovaču včasih dohajajo trenutja, ko se mu nekaj budi v prsih, da tako ne sme iti dalje. In vedno bolj se oglašá ta opomin. Tam gori, kjer stopajo gozdna drevesa narazen in obkrožajo samotno, dokaj lično kočjo, tam je često videti kovača. In kadar stopa nizdoli, domov, takrat stopa s trdnim sklepom, da hoče začeti drugačno življenje in oteti, kar se še ni pogubilo. Tudi mu zrè oko takrat drugače, in okrog usten mu plava nekaj, kar bi se smelo imenovati nasmeh po vsi pravici. Takrat se sramuje samega sebe; vreči bi hotel od sebe vso to grdo navlako, ki mu je prepregla dušo, ter začeti novo, resno delo! . . . Ko je ondan prišel domov, stal je dolgo časa zamišljen v svoji kovačnici; potem je kakor za poskus

prijel kladivo v roko in udaril ž njim po naklu, da so kar zazvenela tista uboga slepa stekla pri oknu; pa tudi v srcu mu je zazvenelo, in strepetal je. Potem je stopil k mehu, poskusil, če še dobro vleče, in zadovoljno je prikimal z glavo. V mislih je zopet gledal ogenj na ognjišču, čul krepke udarce na kovalu, videl svetle iskre po zraku, o — in tudi samega sebe je videl, ali drugačnega, boljšega! Dà, onidan je sklenil, da hoče biti drugačen, in čudno dobro mu je bilo pri srcu . . .

Potem se je udal premišljevanju in mislil je pozno v noč. Lahko delo ni, sleči dosedanjega človeka in poleg tega prenoviti dom tako, da bi v njem mogel bivati dostojen človek. Tu ni treba samo, da ima krepko voljo, nego treba je tudi, da vzame v roko zvenečo kovino, ki je še vselej in povsodi učinila svoja čuda. Ali kje jo dobiti? Kdo bi mu posodil, kolikor treba? . . .

Do sèm je prišel ondan kovač v svojih mislih; dalje ni mogel. In prav ko se je z vso močjo uprlo njegovo srce tej oviri, prišel je on, brat! Tisti brat, katerega ni mogel nikoli videti. Onega so dali v šolo, poslali ga v mesto, kjer je porabil ogromno denarja, da bo gospod: njega so obdržali doma, da bode kovač. Gregor sicer ni imel željâ do učenja, ali srdilo ga je že v mladosti neizrečeno, kadar je mislil, da je vse to, kar dobiva mlajši sin, ugrabljeno, ukradeno njemu, starejšemu sinu. In to sovraštvo je ostalo tudi po smrti očetovi in rastlo v isti meri, kakor je propadalo dedno imetje. In ondan je videl, da je Valentinu dobro, in to ga je razkačilo popolnoma.

Ponudil mu je svojo pomoč; oteti je hotel rojstno hišo! Do srca so ga zbòle te besede. Če udari v ponujeno roko, ali mu potlej še treba premišljati? Je-

den hip mu je bilo, kakor da se mu je odvalilo težko breme od srca, kakor da se je s tem bremenom odvalilo tudi brezmiselno sovraštvo njegovo, ali že v drugem trenotju se je dvignil stari srd v njegovi duši. In zato je dejal, da neče ničesar; povedal še tiste trde besede, pod katerimi se je sklonilo bratu telo in srcé, — takó! in laže mu je bilo. Kar je dolgo nosil zaprto v srcu, to je moralo jedenkrat na dan, jezno in brezobzirno! Ne, rajši umrè na cesti, nego bi vzel belič iz bratove roké!

In potem je prišla viharna noč, ko niti očesa ni mogel zatisniti. Včasih se mu je zdelo, da vendar ni prav, ko je govoril tako trde besede in pahnil od sebe pomoč, katere mu ne bo najti tako skoro, a potem je stisnil zobe in mrmral nerazumne besede. Hipno je skočil z uborne postelje in jel hoditi po sobi. O, zdaj vé, čemu je prišel brat! Tisto staro poslopje na onem koncu trga, ki je toliko časa stalo zapuščeno, popravljali so že dalj časa, kakor bi se vanje hotel preseliti nov gospodar, kdo, tega ni povpraševal, ker ga ni brigalo. Ali pred nekaj dnevi je čul, da dojde sèm nov zdravnik naravnost iz vélikega mesta — o, da mu ni précej takrat prišla misel, katere se hoče sedaj ubraniti siloma — ta zdravnik je brat, Valentin! Tako torej! Pred očmi mu bode vedno, in ljudje bodo govorili in kazali na oba brata, češ, ta je tak in oni — hm, kakoršen je hotel biti; vsakdo je svoje sreče kovač, ali oni je ni mogel, ni hotel skovati! O, zblazneti bi hotel! In na glas bi hotel vzkrikniti od jeze in bolesti, ali vzkrikniti ni mogel, samo zamolkel, grgrajoč glas se je izvil stiskanim prsim.

In danes, v gozdu, prihajajo mu znova te misli. Nekaj časa leži z zaprtimi očmi, kakor bi se bal solnčne svetlobe; potem pa se dvigne na pol z ležišča in gleda

zbežano okoli sebe. Toliko, da ne vzklikne od iznenajenja: tu, prav ob drevesu, njemu nasproti, sedi sključen, star človek s širokim pokrivalom na oglati glavi, s kratko pipo v brezzobih ustih in gleda nanj nepremično. Z obema rokama je podprl šilasto brado, prekrižal noge in malone top nasmeh se kaže na velem licu. Kdo vé, koliko časa že sedi pred njim! Zdajci vzame pipo iz ust, prikima z glavo in reče z raskavim glasom:

»Glej, glej, pa si spal, jeli? In dolgo; o, spati je dobro tako-le v mahu, kakor ti! Gregor, tebi je dobro, jeli? Vsakdo ne more spati po dnevu, kakor ti; drugi morajo delati; samo gospôda spé. Ej, Bog vé, dobro ti je: meni ni takó, da veš.«

In zopet dene pipo v usta in vleče na moč modrikasti dim iz nje; skoro reče zopet:

»Pa ne samo ti, pri tebi spi vse. Klaidivo spi, ogenj spi, meh spi, jeli, celó tisti zrak spi v tvoji kovačnici? Ali čemu bi ne spalo vse? In jeli, če spi telo, čemu bi duša ne spala? Pa glej, tako-le sem te hotel vprašati že večkrat: Gregor, ali imaš dušo, haha, ali jo imaš? Kdo vé, kaj je duša? In reci, ali tudi duša zboli? Saj veš, da nabiram zelišča po hribih, dobra zelišča, draga zelišča. Za vsako bolezen nekaj. In če duša zboli, ali poznaš zelišče, da jo ozdravi? Jaz jih imam mnogo, Gregor, pa ne vém, katero je pravo. In ti tudi ne veš; saj nimaš bolne duše... Kako bi vedel? Tvoja samo spi, in dobro ti je, da spi... Meni ni tako, da veš? Ali telo — Gregor, kadar boš bolan, k meni pridi; moja zelišča so dobra, kuhati jih ne zná nihče bolje od mene; le pridi! Rad te bom videl, kadar boš bolan. Bog vé, da res!«

In vedno urneje je kimal z glavo in vihral z rokami, ali Gregor ga ne poslušal dosti, kajti vaje je tacega govor-

jenja; stari Peter niti drugače govoriti ne vé. Zato reče samo:

»Le pustite, Peter, za danes! Vsakdo po svoje. Ali sedaj, danes se mi ne ljubi —«

»Hu!« vzklikne oni pozorno, »ali si morda bolan? Gregor, če si bolan, potem, saj veš —«

»Neumnost!« reče Gregor osorno. »Kdo je bolan? Zbolel bi pa, če bi vas poslušal. Povejte rajše, odkod in kam! Prišli ste, da vas kar nič nisem čutil.«

»Ker si spal, Gregor«, trdi oni odločno, »samo zato. O, dobro ti je, da spiš, jeli? Jaz pa hodim po hribih; glej, ponoči, ko je mesec sijal, šel sem z dóma. Takrat so najboljše rastline, kadar sije mesec nanje, takrat zoré čudotvorni sokovi; za vsako bolezen so. In potem sem hodil po gorah in iskal sem in stikal po zeliščih in travah čudodelnih. Za vsako bolezen, da veš. In sém notri sem je polagal, lepo, drugo vrh druge, v ta-le koš; dosti jih je, vse polno. In potem je hočem kuhati, in dobro bo dišalo po vsi hiši. Pa v mesto je tudi ponesem, veš, da bodo zdravi bolni ljudje, in kadar boš ti bolan, potem, saj veš —«

Kovač zmaje slabe volje z glavo.

»Že prav, že vem. Ali greste naravnost domov? Pa težko nosite. Počakajte, grem z vami, če greste domov —«

Oni užiga pipo in užgavši jo reče:

»Z menoj si dober, Gregor; z drugimi nisi tak. Domov naravnost; kuhati zelišča, ne južine. Če greš, prav, ali dobil ne boš ničesar, mene tudi ne čaka južina. Glej, to je čudna stvar, južine mi nima nihče skuhati —«

»Kaj pak, saj imate Leno —«

»To je ravno, to! Pa Lena ne kuha, da veš. Hihi! Lena ne more kuhati, Gregor. Précej, ko pridem domov, pa jej pojdem kuhati jaz zelišča, dobra, zdravilna, da veš. Gori pod ono-le skalo

sem ja trgal, če jo vidiš; tam so najboljša. In ravno ob polnoči, takrat so dobra.«

Kovač se zasmije hripavo.

»Le pustite, Peter; kaj je Leni do vaših trav! Kaj hoče zdrav človek ž njimi!«

»Ali to je, to«, reče starec skrivnostno in važno, »zdrav človek! Gregor, ti jih nečeš, ker si zdrav; če bi bil pa bolan, potem, saj veš, potem je to drugače. In Lena — ej, čudno je, čudno!«

Hitro se zravna Gregor na mahu in vpraša pozorno:

»Kaj je čudno?«

»Nu, nič hudega, Bog vé, da nič. Za vsako bolezen daje Bog zelišča. Da veš, Lena je bolna, in zato jej hočem — o, Gregor, kaj pa delaš?« vzklikne bolestno, kajti kovač je planil z mahú, kakor bi ga bil gad pičil, in stresel starca za rame. »Duša! Peter«, zakriči mu na uho, »in to mi poveste še le sedaj in sedite tukaj mirno, Bog vé, kako dolgo že. In njo ste pustili samo doma — haló, kvišku, Peter! Koš sèm, pa hitro. Domov, pravim, ali čujete? Starec otročji, ali bo kaj?«

Peter počasi razkriža noge in se pripravlja, da bi vstal. Ali Gregor ga prime

za roko in ga postavi na noge, kakor otroka. Potem si oprta koš in veli:

»Tako, sedaj pojdiva! Pa hitro! Nič — govoriti ni treba; pot pod noge, pa navkreber! Toliko niste trudni, da bi ne mogli gori. Vi nesrečni človek, ali vam ni dal Bog jezika, da bi govorili, kar je potrebno, ne pa tega, česar so vam vselej polna usta — —«

»Ali, Gregor, da veš —«

»Nič! Tiho bodite, pa za mano! In umirati pustite Leno, umreti tudi, če pride tako, pa greste; da bi strohnela in segnila vaša zelišča! Dekle bolno domá, samo doma brez človeka, ki bi mu prinesel to in ono, vi pa stikate po gorah, da nihče ne vé, kje in čemu. In to vam povem, če umrè, imate jo vi na vesti, in nihče drugi —«

»Ali Gregor!« mrmrá Peter plašno.

»Vi, vi!« vzklikne oni razsrjen, »vi jo imate na vesti, pravim vam znova. In toliko vam povem, Peter, če umrè, potem Bog z vami. Tiho in za mano!«

Rekši stopa hitro navkreber po gozdni poti, ne meneč se dalje za Petra. In starec, kateremu se je morda tudi vzbudil strah v prsih, pospešuje korake, kolikor le more. Usopljena in spehana prideta pred hišo na hribu. (Dalje.)

Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega.

(Spisuje Tine Brdnik.)

XIII. ¹⁾ Rateški malik.

Rateč ²⁾ in Ratečanov sem omenil že, ko je bila na vrsti »Zagrenjena ljubezen.«

¹⁾ Prim. »Dom in Svet« 1888, str. 184.

²⁾ Besedo »Rateče« izvajam iz glagola raztekati. Pod Ratečami se namreč vode raztekajo

Rateče so priprosta vas slovenska, ležeča nekako sredi pota med Kranjsko Goro in Fužinami ali Belo pečjo. Bližnjemu kolodvoru, ki je skoraj enako oddaljen od Rateč in Fužin, dala je vas

na dve nasprotni strani. Sava teče proti jugovshodu, druge vodice pa proti severozahodu.

Rateče tudi prvo polovico imena. Postajo kličejo: Rateče-Belapeč.

Ljudstvo ima svoje posebnosti. V noši so zelo stanovitni, moški in ženske; od svojih običajev in šeg se pa tudi ne dajo nič kaj odvrniti. V eni zadevi pa upam, da so se do danes vsaj nekoliko spreobrnili, oziroma spametovali. Jaz menim v rečeh, katere prepoveduje prva božja zapoved. Izredno dober nauk v tem oziru so si mogli posneti iz skoraj neverjetne, pa vendar resnične dogodbe, ki jo povem v nastopnem.

Bil je svoje dni premeten Ratečan, imenom Tincelj, ki je obhodil že veliko sveta in doživel že marsikaj, o čemer se navadnemu Ratečanu še sanjati ne more. Svojih rojakov mišljenje in praznoverje mu je bilo seveda tudi znano do dobra.

Po naključju se soznanita z nekim Tolmincem, ki je, prosjačé po Gorenjski Dolini, zašel tudi v Rateče. Tolminec je bil nekoliko privajen neki posebni spretnosti, znal je namreč tudi »iz trebuha govoriti«. Razven tega je bil precej zvit; zato sta se taka dva »genija« steknila in hitro sporazumela, po katerem načrtu bosta Ratečane sleparila in, kolikor se bo le dalo, za veliko opeharila.

Prvi javni nastop teh dveh ptičev se je zvršil tako-le:

Nekega dné že bolj proti večeru gre nekaj Ratečanov z vozovi s Trbiža proti domu. Razumeva se, da niso vstanu kar naravnost v Rateče. Morajo se s potjo oglasiti še v fužinski gostilni »Podklanec«. Možje posedejo lepo za mizo, voli jo pa v tem času vrežejo kar naprej proti domačim jaslim. Ugodno priliko porabi Tincelj.

Ravno je imel zunaj doma nekaj opraviti. Zagledavši vole in vozove brez gospodarjev ali družih varuhov, pristopi bliže in vzame od enega voza dve ve-

rigi, od drugega pa coklo. Vse to skrije v bližnji grm.

Domov prišedši se podviza Tolmincu naznanit, kaj je naredil in kje ima ukradene reči skrite.

Drugi dan možje tarnajo in tožijo po Ratečah, kaj se jim je pripetilo prejšnji dan. Kmalu se jim pridruži zvit Tincelj ter jih tolažeč zagotovi, da se bo gotovo vse našlo, če se le obrnejo na tistega Tolminca, ki je sedaj k sreči v Ratečah. On dobro pozna njegovo moč. Ako ta ne najde ukradenih rečij, potem naj kar jenjajo še dalje iskati.

Možje v tolikih stiskah poiščejo brž onega Tolminca. Ta je mirno potolaži, češ, dobilo se bo vse, naj bodo le kar brez skrbi. Jutri zjutraj naj zopet pridejo vsi k njemu, potem pa gredó vsi skupaj iskat ukradenih rečij.

Drugo jutro ga pridejo možje klicat že na vse zgodaj. Odpravijo se in gredó po ravni cesti, obdani od pisanih travnikov. Kar obstane Tolminec blizo onega grma, ki je skrival tuje blago. Obrne se proti možem ter jim pravi: »Veste, možje, kaj pa hočemo daleč hoditi! Mari jaz poprašam katero teh-le rastlin tukaj, in brž bomo izvedeli, kako je z ukradenim blagom.« »Saj res,« odvrnejo Ratečanje zadovoljno, »kaj bi neki dosti brskali okrog in čas trčili!«

Tolminec pri teh besedah pokaže na neko rastlino rekoč: »Bom pa kar ono-le kislico poprašal.«

Kislica se mu pri tej priči prikloni. Ratečanje so vsi iz sebe nad to prečudno prikaznijo. Tolminec izpregovori: »Roža znana — nam udana! Kdo je kradel — kam je skrili?« Možje začujejo votel glas: »Tat je popoten tujec, ukradene reči je spravil v najbližnji grm, da je nazaj gredé saboj vzame.« Ta odgovor kar sapo zaprè okolistoječim možem. Tolminec se podá ž njimi na-

ravnost k prvemu grmu, in res najdejo vse ukradene reči. Sedaj si nobeden ne upa s Tolmincem spregovoriti kake besedice. Kar strmé in z glavami zmajujejo.

Beraški Tolminec se jim naenkrat začne dozdevati neko nadnaravno bitje, ki so mu pokorne tudi nežive reči. Domov gredé si le od strani upajo vanj ozirati se in komaj stopati v njegovi bližini.

Doma spravijo hitro vse sosede, da, skoraj vso vas po koncu. S tihim strahom in pomenljivo vnemo jim razkazujejo najdene reči pripovedovaje, kako se je prečudnemu možu neka rastlina kar priklonila in dala tudi resničen odgovor.

Vsi so je poslušali resnih in začudenih obrazov, le Tincelj se je tu pa tam porogljivo namuzal, pa se tudi moral hudo premagovati, da ni smehú spustil na vse grlo. On je namreč dobro vedel, zakaj se je Tolmincu rastlina priklonila. Tolminec je zato rekel možem, naj pridejo še-le drugo jutro k njemu, da je mogel zvečer iti s Tinceljnóm izbrat si rastlino, ki se mu mora drugi dan prikloniti. Na temno-zeleno kislico, ker ima debelejšje in trdnejše stebelce, privežeta močno nit ter jo zakrijeta z gosto travo, da se ne bi kaj videlo, ko bo drugo jutro Tolminec stopil na nit ter rastlino pomajal.

Odslej je bila Tolmincu časna sreča — vsaj za nekaj tednov — utrjena. Kolikokrat se je kaj zgubilo, ali so prišli kje kaj navskriž, Tolminec je Ratečanóm vedel vselej pomagati iz zadrege. Tincelj ga je o vsakem imenitnišem dogodku vselej poprej poučil.

Lahkoverni ljudje so Tolminca — rekel bi — kar obsipali z denarjem. Toda on se ni hotel dotakniti pričo njih nobene vrste cvenka, češ, on jim stori rad vse iz zgolj dobrote; denar je zapeljiv.

Na hrbtu si je napravil pod vrhnim oblačilom maliho, iz nje pa si je napeljal skrivno cev v hlačni žep.

Stanoval je odslej vedno v eni in isti hiši. Ljudje so dostikrat kar vreli k njemu; le malokdaj je bil brez obiskovalcev. Odslej je dobil tudi novo ime. Nekateri so mu rekali: Rateški malik, drugi celó: Rateški bog. Vsi pa so govorili o njem na vso moč častno in spoštljivo, pa onikali so ga.

Nekega dne, ko je bilo ravno precej ljudij pri njem, začne se naenkrat ves tresti. Kar stopi Tincelj v hišo, pomenljivo ga pogleda ter vpraša, zakaj se tako trese, ali mu je morda slabo, ali se kaj hudega zbira nad hišo, ali ka-li? Tolminec odgovori samozavestno: »Tresem se, ker se bliža hiši velik grešnik.« Brž nato stopi v hišo človek, katerega so že davno vsi sumničili, da je v svoji c. kr. cestni službi že marsikaj izneveril. Vse ostrmi, in jeden navzočih, še kaj hujšega se bojé, opomni prišleca: »Bvaž! Le hitra doka (doli) paklékné in prós jeh adpušćanja!«

Tolmincu so šli Ratećanje tako na limanice, da so mu slednjič skoraj verjeli, kako ogromni zakladi so skriti pod farno cerkvijo sv. Duha. Svetoval jim je, naj jo kar poderó, izkopljejo dragocene zaklade ter sezidajo par novih, večjih in lepših cerkvâ, kakor je sedanja farna, ali tudi, kakor je katera si bodi na Kranjskem. Preroško je pristavil še rad zraven, kolikokrat je Ratećane blagroval zaradi tolikega bogastva in ne navadne sreće, kako pomilovanja vredni so po drugi strani »Korénci«, t. j. prebivalci iz sosednje vasi Podkoren, ktere bo s cerkvico sv. Andreja vred enkrat preplavila velikanska povodenj, izlivša se iz Mucne gore.

Slednjič izvé o vseh sleparijah rateškega malika tudi c. kr. sodišče v Kranjski

Gori. Hitro pošlje par biričev iskat ga v Rateče in pripeljat v zapor.

Toda, ali menite, da bodo Ratečanje svojega malika in tolikega dobrotnika kar ponudili biričem? Kaj še! Skrijejo ga v zgorenji izbi pri najbolj modrem vaščanu. Pri njem si ga seveda nihče še iskati ne upa.

Vendar za kakih par tednov izda nekdo njegovo skrivno bivališče.

Zakon je velel v tistih časih, da morajo na tak lov iti z biriči tudi možje iz najbližnje vasi. Zato je takrat prišla vrsta tudi na štiri može iz Podkorena. Med njimi je bil tudi naš Miha.

Ko pridejo vsi pred dotično hišo, gre neki Ratečan kar naravnost naznanit Tolmincu, da so sedaj prišli možje ponj. Predrzní Tolminec meni, da bo tudi te ugnal, zato reče hladnokrvno: »Le pustite je, naj le pridejo góri. Vsakateremu, kdor le roko na-me položi, posušila se bo pri tej priči.«

Grožnjo začuvši, spogledajo se možje, gredó v zgorenjo izbo, pa se vendar ne upajo vsi od kraja lotiti se za mizo sedečega malika. Tedaj srčno izpregovori Miha: »No, naj se pa kar meni posuši roka, jaz ga bom zvezal.« Birič mu pomoli jetniško verižico, in Miha trdo uklene bahaškega malika.

Ko ga privlečejo na cesto, zaženó usmiljene Ratečanke grozen vik in krik. Pa vse nič ne pomaga. Malik mora v Kranjsko Goro.

Pripeljavši ga v uradno sobo, vprašal ga je sodnik: »Ako si ti kaj vedeža, povej mi, koliko jih boš dobil?« Seveda se je číslanemu maliku tako naravnostno vprašanje zdelo močno razžaljivo in prisilno, vendar se ohrabri ter odgovori tudi naravnost: »Devetnajst!« »»Ne««, zavrne ga sodnik, »»vidiš, kako hitro te zapušča tvoja vsevednost: samo devet jih boš dobil!««

Nekaj dnij so imeli prekanjenega Tolminca v ječi zaprtega. Potem ga pošljejo po odgonu v rojstni kraj. Z biričem, ki ga je vodil in stražil, morala sta iti ravno skozi Rateče.

Blizo Rateč srečata starega moža. Birič, hoté se ž njim pošaliti, ustavi ga ter se mu pritoži, da mu roke vedno bolj omagujejo in postajajo trde, kolikor dalje pelje Tolminca. Rad bi že natlačil pipo in jo prižgal; toda ne more. Naj mu on stori to uslugo.

Stari Ratečan pa se oglasi: »»Slišite, Joža, jaz vam ne morem nič boljšega svetovati kakor, vi »doka« pokleknite in jih prosite odpuščanja, da vam »ad-bežejo spet rakê«. Vi jih pa tudi kar izpustite!««

Toda sodnijski sluga se ne zmeni za modri nasvèt starega moža ter odvede malika proti Trbižu. Od tod ga spravi bližnja gosposka na Tolminsko.

Dober mesec dnij preteče — in malik je že spet v Ratečah. Vse se zveseli njegovega prihoda, vsi se čutijo spet oblagodarjene. Vendar občna radost sedaj ne traja dolgo.

V oni hiši, kjer je bival poprej, prodajo ravno tiste dni debelo kravo. Lepo svoto, ki so jo skupili za pitano živinče, spravijo vpričo dobro došlega malika v najlepšo skrinjo, ne da bi je zaklenili.

Ravno je prvi sneg nekoliko pobelil. Listje na drevju je vedno bolj odpadalo, in čas, ko si je treba stelje preskrbeti, potekal je vedno bolj. Zato gredó drugi dan vsi domači od one hiše listje grabit, doma ostane le malik. Menili so pač, da bi je boljšemu varuhu ne mogli izročiti.

A ko se čuti malik osamljenega, ne pomišlja se dolgo. Stegne se v zakladnico in — hajd iz vasi!

Gospodar, povrnivši se iz gozda, zapazi kmalu, kako ga je malik oblagodaryl.

Hitro naznani tatvino v Kranjsko Goro. Sodišče tudi brž razpošlje svoje ljudi, da tatinskega ptička spet vjemó.

Zasledovalci gredó najpred v Rateče in odtod po glavni cesti proti Fužinam. Kar zapazijo tam zunaj, da vodijo stopinje iz poletnega živinskega hleva semkaj na cesto.

Že nameravajo dalje iti, vendar nekaj se jim zdi sumljivo. Čudno, kdaj bi bil ta človek notri šel! Pred snegom vendar ne! Saj bi bil zmrznil notri.

Podajo se noter. In glej! Rateški malik čepi v živinskem hlevu tresoč se od mraza in strahú pred prebrisanimi zasledovalci. Denar mu odvzemó, njega pa odvedejo k sodišču in v dobro zaslužení zapor.

Po tej britki in nič manj kot častni skušnji Ratečani za goljufnim in tatinskim malikom niso več žalovali.

Ta zanimiv dogodek nas uči, kako se lahko najsvetejša stvar — vera — sprevrne v grdo spako — praznoverje.

Garibaldi.

(Humoreska. — Spisal J. L.)

V leto 1866 je bilo osodno za našo Avstrijo. Na severu in na jugu je bila zapletena v vojsko. Naših vojakov večina je bila odšla na Laško, kjer so se kazali, kakor vselej, hrabre junake in podili pred seboj laško vojsko.

Lahom na strani je vojeval tudi general Garibaldi, čegar slava, drznost in sreča so bile znane daleč tostran laške meje. Z njegovim imenom so plašile matere neutolažljive otroke; in če so kje hoteli kakega rogovileža dovolj krepko označiti, dali so mu priimek »Garibaldi«. Ni čuda torej, da se je pri nas, sosedih Lahov, takoj o začetku vojske, bolj nego preje, rabilo Garibaldijevo ime, da se ž njim takrat niso plašili le otroci, nego tudi odrasli ljudje. Hudomušni ljudje so bili raztrosili vrhu tega laž, da je Garibaldi že prestopil naše meje, povedali so celó dan, kdaj bo prišel v ta ali oni kraj. Poleg tega so ga risali s tako strašnimi barvami, da so naredili iz človeka pošast, kakoršno si moremo misliti le v peklu. Umevno je, da so bili ljudje tu

pa tam preplašeni, da so bojazljivejši, zlasti v samoti živeči kmeti, poskrili svoje prihranjene novce, zapustili celó domača ognjišča.

Strmica je globok jarek blizo mesta I.; v jarku se zbira več studencev v majhen potok, ki se pridružuje po naglem ovinku rečici, po kateri je dobilo mesto svoje ime. Pri potoku je mali mlin, nad njim nizka hišica, hlev in kozolec. Že ime kaže, da je jarek strm, vendar se je pridna roka tudi tu borila za obstanek tako dolgo, da si ga je priborila. Potoku na desno in levo so njive, nad njimi senožeti, gori v rebrih pa pašniki in les. Pri mlinu stoječ ne vidiš več, nego ta strmi, enemu kmetu komaj zadostujoči svet, pa sinje nebo nad njim. Tu bi ostal, kdor hrepeni po samoti, misleč, da je tu sreča doma, ko se človek postavi tje in lahko reče: Vse, kar vidim, je moje, ni ga tu gospoda zunaj mene in Boga, ki čuje nad menoj. In vendar imajo ljudje tudi v tej dolini svoje težnje.

Vroče popoldne je, vroče, da vrana zija. Umolknili so mali pevci v lesu nad

jarkom, škrjanec se več ne dviguje nad strmiškimi njivami, celó prepelica je pozabila svoj veseli: »pet pedi«, videča, kako pada pod srpom ječmen, rž in končno tudi oves. Vročina je premagala vse. Le škržat na košati lipi ni še naveličal se dražiti občutljivih ušes s svojim enoglasnim in neprenehljivim: »žaga, žaga«.

»Tone! saj znaš plezati?« Tako vpraša krepak mož v kozolec vsajajoč kratko ovseno snopje svojega podajalca pod seboj.

Možu, ki to vpraša, vidi se že po zunanosti, po nekoliko boljši, kmečki delavni obleki, po gotovem, samosvestnem vedenju, da je gospodar tu. Še laže je to spoznati iz njegovih kratkih, potrdilo skoraj zahtevajočih besedij.

»Plezati? Primaruha! Rad bi ga poznal, ki mu golobica ni izbrala pregladke bukve, vrana ne previsoke smreke za gnezdo, kakor ni meni. Videti bi ga hotel, ki je prinesel toliko veveric domov, kolikor sem jih jaz. Pa zakaj to vprašate, gospodar?«

Mladenič, ki se tako hvali, je kakor ptič, ki je ravno izletel iz gnezda in ima poleg nežnega perja še tu pa tam negodno dlako. Ruta okoli vratú bi pomenila, da je hlapec, ki zna nabrusiti koso ali srp, toda pokvečeni klobuk brez neobhodno potrebnega cvetličnega šopka svedoči ga za pastirja. Bele spodnje hlače, ki so precej daljše, nego vrhne črne, delale bi ga na videz hlapca, a bose, rujave noge pričujejo, da je še pastir.

»Zakaj vprašam?« nadaljuje oni v kozolcu, »ne slišiš li grdobe na lipi, ki žaga celi ljubi dan brez najkrajšega prenehleja, da sem v nevarnosti oglušiti. Veš dečko, če mi prineseš škržata, dobiš šestico, da si kupiš lahko smodnika za semanji dan, ali kar koli hočeš. Toda

živega mi moraš prinesiti! Bes te plentaj! Zagodel mu jo bom še boljše, kakor jo on meni gode!«

V tej svoji opravičeni jezi ni zapazil oče Strmičan, da se je približal sem mimo hleva krepak mož, noseč čez levo ramo kratek telovnik, desnico pa opirajoč ob težko cepčevo betico. Tone pa prišleca ni bil prezrl; ugledavši pod mehkim, s šopkom temno rudečih cvetlic okrašenim klobukom od solnca ogoreli, okrogli, vedno za smeh pripravljeni obraz, zareži se na tihem tudi on in pokaže v tihi pozdrav dve vrsti kakor slonovina belih zob. Prišlec ni ravno mlad, kajti čas mu je že vtisnil na čelo one črte, kojih ne izpere nobena voda. Pri natančnejšem preiskovanju bi našli pod mehkim klobukom prostor, gol, kakor občinski pašnik, kar svedoči, da ima mož pol stoletja za seboj. Za svoja leta pa si je prihranil mož le precejšnje število muh in ravno je namenjen izpustiti zopet eno. Nataknivši na svoj cepec Tonetov klobuk, pomoli ga Strmičanu pod roko, ta pa seže iz navade nazaj, prime klobuk, pritisne ga k snopu in zapazi pomoto še le, ko ga zdrami glasen smeh pod njim.

»Bes te plentaj! Matevž, ta se ti je posrečila, drugokrat me ne boš več ujel. Ti lahko briješ burke, saj nimaš drugega dela. Po letu, kadar je doma delo, rogoviliš okoli, po zimi pa se tišiš peči, kakor klòp kože.« S temi besedami je iztresel Strmičan svojo jezo nad nagajivim Matevžem, ki se pa za to niti ne zmeni, dobro vedoč, da mu ne zameri.

»Hi, hi, hi; sem li jaz kriv, da je izrastel pri vas tak plevel? Hi, hi, hi! Kaj tacega pa še ne vem, odkar sem starašina!«

Matevž, v svoji stroki »stric« pri bratu Gašparju, kjer je imel izgovorjen »kot«,

doživel bi bil zelo rad, da bi ga imenovali od kraja vsi za »starašino«; posrečilo pa se mu je to le na pol, namreč pri mladini, dočim so ga stareji vedno le Matevža klicali. Prvi so ga bili veseli, kjerkoli so ga ugledali, kajti dobrih dovtipov in smešnic ni mu manjkalo, zadnji pa ga niso videli radi med svojimi delavci, rekoč, kjer je ta, smeja se veliko, a malo delajo. Matevž pa je imel pravico do častnega imena »starašina«, ker je bil kot najstarejši vaški fant leto za letom za starašino fantov voljen. Kot tak sprejemal je dečke, pastirje med fante, jemal odkupnino od onih, ki so se odpovedali fantovski zvezi in vstopili v zakon, in delal mir, kadar so nastali v njihovi zvezi prepiri. Starašina ni cenil malo svoje časti. Kadar se je začel kak pastir sramovati pastirskih iger, oglasil se je pri starašini za vsprejem v fantovsko zvezo. Tako oglasilo je ta ali sprejel ali pa zavrgel. Binkoštni ponedeljek popoldne so se zbrali starejši fantje v vaški gostilni. Starašina zbral je novince in prišel ž njimi med nje, kjer je zavzel častno mesto za mizo posadivši novince na desno in levo poleg sebe. Tu se je pilo na račun novincev, starašina je napil vsakemu posebej in ga tako sprejel med fante. S tem je vstopil mladenič v pravice, katerih bi si drugače brez kazni ne bi smel prisvajati. Odslej je smel zahajati v njihovo družbo in v gostilno, ukati in peti v mraku, pušiti tobak, tikati fante, nositi za klobukom šopek in kaznovati one, ki bi se neopravičeni lastili teh in enakih fantovskih predprav. Tej zvezi je bil glava, kakor vemo, naš starašina, ki se je bahal, da dokler bo on zavzemal to častno mesto, ne bo pretepa med fanti, in orožniki ne bodo odpeljali nikogar iz njih srede. Skoraj z vsemi gospodarji v fari je bil Matevž znan, tudi

s Strmičanom, s katerim sta popevala nekdam v spomladanskih večerih pesmi, da se je razlegalo čez gore in doline. V teh okoliščinah se Matevžu ni bati, da bi mu Strmičan zameril zaradi te šale, še manj pa Tone, ki bode pristopil prihodnjo pomlad fantovski zvezi in se mora torej učiti že zdaj spoštovati svojega starašino. — Toliko se mi je zdelo potrebno v razjasnjenje častnega Matevževega priimka in njegovega ravnanja.

Strmičan, hoteč navesti govor na kaj pametnega, vpraša Matevža, kaj delajo doma, in če so žito že spravili.

»E, kaj žito!« odgovori Matevž smeje se. »Pri nas so spravili vse, denar, orodje, žito, živino, če ti rečem, vse; ljudje pa so bežali, slišiš, bežali. Jaz pa nisem hotel iti ž njimi, ker so zahtevali, da ne bi tam niti kihnil, niti zakašljaj, tudi se ne zasmel. Milijon tri sto! Kdo pa more to? Jaz že ne!«

»Me li misliš zopet imeti za onega? Ne bo se ti posrečilo! Kam pa bi bili šli?«

»Kam? Tega mi niso povedali. Toliko vem, da se hočejo skriti pred tistim onem, — kako se mu že pravi — skriti, umeš li — skriti se hočejo. Kaj tacega pa še ne vem, odkar sem starašina!«

»Koga pa misliš, da se bojé?«

»Koga? Tistega roparja, pasjeglavca, ali kali je. Saj je povedal tisti šepavi berač, kako mu je ime, pa sem pozabil. Že vem. Ime mu je tako, kakor bi kaj gorelo — gori — gori — Polde, da, tako bo: Goripolde. V volovo kožo je zavil, pomisli — v volovo kožo sedaj v tej vročini, in rogova molita mu čez glavo. Iz ust, iz nosa, iz ušes šviga mu zelen plamen — milijon tri sto! Kaj tacega še ne vem, kar sem starašina!«

»Pa ti, starašina, to verjameš? Bes te plentaj! Ha, ha, ha!«

»Verjamem ali ne verjamem, to je vse eno. Šli so vsi, jaz sem zadnji. Sedaj

mu pa grem naproti, temu Poldetu. S to le betico ga bom potipal, da bo tri solnce videl. Vidiš, Ozbalt! dandanes so fantje za nič. Nobeden ne gre z menoj, sam moram nadenj, vidiš, sam. Časih je bilo drugače. Ali se še spominjaš, kako je bilo takrat na večer pred Veliko gospojnico, ko je prišlo jeden in dvajset škriccev iz mesta naju dražit? — Ozbalt, za njimi! zavpil sem jaz in zbežali so vsi, kakor zajci tam-le čez tisto njivo, takrat je bila ajda na njej. Drugi dan sva štela gazi — ena in dvajset jih je bilo. Kaj tacega še ne vem, kar sem starašina.»

Matevž se je razvnel pri svojem pripovedovanju in govoril čedalje glasneje. Strmičanu pa to ni bilo po volji, ker se je bal, da bi se Matevževe laži ne slišale v hišo, kjer bi jim morebiti verjeli.

»Tiho, tiho! Pa v hišo mi ne hodi, sicer mi spraviš vse po koncu!«

»Tudi dobro, tudi dobro. Grem pa svojo pot naprej, a videti ga hočem, tega onegá; milijon tri sto, kaj tacega še ne vem, odkar sem starašina!«

Svest si vzvišene svoje naloge, rešiti čast fantov cele fare, odide starašina mimo hleva dalje, Bog vedi kam, v desnici vihteč betico, kot bi bil on edini steber očetnjave naše. Strmičan se sicer smeja za njim na tihem, a zmoten je le toliko, da mu škržat na lipi ni več napoti. Tone ne misli več na obljubljeni šestico, marveč obžaluje, da še ni do dobrega vsprejet med fante, sicer bi bil šel lahko s starašino zdaj, ko so ga zapustili vsi drugi.

Mati Strmičanka ima danes k sreči v kuhinji opravke, sicer bi v ženski svoji radovednosti ne bila preslišala, kaka nevarnost preti Strmici in okolici. Oblečena je na pol praznje, to pa zaradi vnanjih ljudij, ki jih ima v hiši. Potegnélovega Jurija namreč, ki smolí dreto in krpa

tudi tako obutev, katero bi vsak drugi čevljar vrgel med smeti, in Bucevega Jaka, ki dela srajce iz tako močnega hodnika, da bi narejene tudi brez podpore stale na mizi po koncu.

Nadepolni naslednik na Strmici, zdaj še v prtenih hlačicah z eno samo namramnico, zabil je ravno žebelj v blanjó, na kateri iztesujejo navadno ročnike in drugo orodje, ko zarohni nad njim Jurij, češ, da se bode sekira ob žeblju skrhalá. Jurij se je čutil poklicanega za namestnika hišnega gospodarja iz več vzrokov. Ne le, da je mlademu Mihcu krstni boter, bil je tudi od nekdanj že hišni prijatelj pri Strmičanovih in kot tak je dobival vsako leto redno koline, kadar so tam klali. Bil je tudi razumen in veljaven mož, znal je čitati, če tudi le tiskano in še to le v bohoričici. Imel je lepo navado, da svojih lastnih mislij ni rad izrazil, nego s povdarkom ponavljal to, kar so izrekli drugi, ki so se mu zdeli pametni. Njegova veljavnost v občini segala je tako daleč, da bi bil pred več leti kmalu v občinski odbor voljen, pa takrat je bil premlad, zdaj pa je prestar. Starost mu je prinesla med drugimi slabostimi tudi naduho. Ravno naduhi Jurijevi se ima šestletni Strmičan zahvaliti, da je ostalo takrat pri besedah, ker komaj je zarohnel nad njim, zahropel je že tudi in zakašljál, in to je trajalo saj toliko časa, da je na kaznovanje pozabil, tem rajše, ker dečka ravno potrebuje, da mu bode prinesel iz peči ogelj, s katerim si bo prižgal v čedrci pepel. Pravi tobak namreč je že davno pogorel, on pa ga nima več, in ta presneti Buc iz same varčnosti niti ne kadi, torej mu ga tudi posoditi ne more. Sicer je Jurij najrajše sam hodil po oglje, pa prebrisani Strmičan je uravnal tako, da je oglje preskrbljeval njegov sinko, in se čevljar ni preveč mudil. V drugih hišah

niso tako skrbeli za Jurija, pa saj jih je imel malo več, ker mu jih je večino prevzel mladi Pribil, ki pa ni šival z dreto, nego zbijal z lesenimi žebli. Ta Pribil je bil zaničevanja vreden človek Potegnélú.

Le malo je več gospodarjev, med njimi v prvi vrsti Strmičan, ki se ne dajo prepričati, da lesen žebelj ravno tako dobro drži, kakor dobro osmoljena in večkrat zavozlana dreto. Jurijeva čedrca, katere kratko, s cunjó ovito cev je ravno vtaknil med zobe — da govorim resnico — med čeljusti, ni ravno vzor čednosti. Iz nje izvabil je glasove tako tužne, tako mile, kakor jih rabijo nekateri sesavci male vrste, kadar so v smrtni nevarnosti. Ni čuda, da se je vzdramil o tej priliki pred hišnim oknom speči, za tako godbo vedno vneti pisani maček in prišel skozi odprto okno v hišo, iskajoč pod klopjo domnevanega godca. Mladi Strmičan je ravno premišljeval, kaj bi počel, da bi se kratkočasil, in bi ga hudi Jurij ne mogel karati. »Maček je naš,« misli si, »z mačkom naredim, kar koli hočem. Da bi le nit imel, pritvesti bi ga hotel, potem pa mi naj uide skozi okno, če more! Škoda pač, da jaz ne morem tam skozi, kaj dostikrat bi se odtegnil kazni. Kako pa dobiti nit, ko jo krojač tako varuje, kakor hudoba zaklad? Z zvijačo bo šlo,« misli si Ožbalték in sede poleg ravno tako tihega, kakor suhega Buca, hoteč izmuzniti pri prvi priliki zaželeno nit. Buc pa ima poleg svojih navadnih tudi to posebno lastnost, da ugane človekove misli v slučaju, kakor je ta. Ko se stegne dečko po debelem klobčiču, misleč, da ga Buc ne opazuje, zbode ga ta v stegno, da mu preide hipoma vse veselje do niti in teče jokaje k materi v kuhinjo, ki je bila ravno skuhala mlečni riž za rokodelca, da bi laže čakala večerje. Pri pogledu v polno

skledo ni čuda, da je postal nagajivec ravno tako hitro lačen, kakor je pozabil prestano bolečino.

»Tiho bodi,« tolaži ga mati, »dobil boš, kar bo ostalo.«

Mati nese jed v hišo na mizo, za njo gre mladi Strmičan, in da je število polno, pridruži se jima tudi domači kocasti pes. Oče Strmičan bi bil zeló nevoljen, če bi ga mati prezrla pri taki priliki, kakor je ravno danes. Mati to dobro vé, zato zakliče skozi odprto okno: »Ali slišiš, ti, zdaj pa le!«

Besedica »ti« je bila navadni nagovor zakonske dvojice v Strmici; to pa iz tega uzroka, ker se je materi prenerodno zdelo, klicati moža s krstnim imenom Ožbalt, njemu pa preveč zamudno reči jej Maruša.

Oče Ožbalt, ki je še vedno vsajal snopje v kozolec pred hišo, pride takoj na prvi poklic v hišo ter prisede k mizi. Jurij naredi še nekoliko šivov, potem pa prisede. Tudi Buc zameni šivanke za žlico.

Prične se pogovor: Hišni gospodar jadikuje, da je oves lahek, čevljar, da ga hudobni Pribil povsodi obrekuje, krojač, da je danes že tri šivanke zlomil, kar mu škodoželjni mladi Strmičan iz tehtnega vzroka privoši. Zadnji se je bil splazil za peč, da bi od tam z višine opazoval, kako se bode vsebina sklede na mizi zmanjševala. V srcu se togoti nad suhim Bucom, ker se mu tako mudi, da vselej dvakrat iz sklede zajme, dočim ostala dva enkrat žlici izprazneta. Mati kot skromna kuharica ni prisedla, ampak je snažila in spravljala sem ter tje po hiši, kar najbolje pristojaja dobri gospodinji. Manj skromna kakor v jedi pa je v besedah, ker sega vedno med pogovor možakov, kazaje svojo radovednost nad vsem, kar se godi blizu ali daleč.

»Hudo je dandanes na svetu, res hudo,« méni čevljar. »Pa saj ni čuda, saj je cer-

kovnik letos ob koledovanju zapisal na vrata dve šestici.«

»Kako je to, dve šestici?« vpraša krojač, ki je prvič prenehal in svojo suho brado na leseno žlico opiral.

Čevljar potegne s smolnato dlanjo preko ust, pogleda pomenljivo po hiši, češ, da nihče nepoklican tega ne sme slišati, kar bode sedaj povedal: »Letos pišemo 1866, tedaj sta na koncu dve šestici. Stoletna pratika pa tako govori: Kadar bode dve trojki, takrat bo hudo, kadar bode dve šestici, bo še huje in kadar bode dve devetici, bo najhuje, tako hudo, da bo le ta ostal, ki bo imel železno glavo. Prepričan sem, da je to res: 33. leta umrli so mi namreč oče in jaz sem moral iti služiti, to je bilo hudo, zares hudo. Letos zopet je menda krvava vojska. Dva kralja sta se dogovorila, da hočeta našega cesarja napasti. Pravijo, da si je Pjemontezar to domislil, drugemu pa ne vem, kako se pravi.

»Slišal sem, da mu je Prajz ime,« pomaga mu Buc in seže prav globoko v skledo.

Čevljar je ravno ponavljal čudno ime, ki ga ni niti v stoletni pratiki, ko zastoka na peči mladi Ožbalt, rekoč: »Mati, saj ne bo nič ostalo!«

To spravi vse v zadrego. Možje položé žlice pred se, mati Maruša pa pomoli glavo skozi odprto okno ven, da bi nihče ne zapazil rudečice, ki jo je polila. Najprej se ohrabri oče Ožbalt.

»Zakaj pa piše cerkovnik take številk, ki prinesó nesrečo? Če bi znal jaz pisati, svoj živ dan bi ne pisal takih!«

»Modra je ta beseda,« potrdi čevljar, »pa pomagaj si; če ti jih zapiše, pa so zapisane in vojska je tu.«

»Pa v naše kraje ne bodo prišli?« vpraša mati Maruša, ki je tudi skoraj pozabila neprijetni dogodek s čmernim sinčkom.

»Jaz bi tudi mislil, da jih ne bo sem, saj to bi bilo kaj neprijetno sedaj, ko je čas žetve. Vedi Bog, kako daleč so še,« tolaži krojač sebe in druge.

Strmičanu pride sicer na misel, kar je malo poprej pravil burkasti Matevž, a ne črhne niti besedice o tem, boječ se, da bi s tem sebi na škodo rokodelca odvrnil od dela.

»Veste, kdo pride?« vpraša Strmičanka, gledaje skozi okno proti potoku.

»Kdo?« Vprašajo vsi.

»Brenkeljček.«

»To je tisti prevzetni berač, ki pravi, da je v Strmici povsod klanec razun na mizi in da hodimo od nas po lestvi k maši,« opomni gospodar.

»Tisti,« oglesi se čevljar, »ki po zimi brenklja na desko in poje zraven:

»Miška v kot, miška v kot,
Mačka na sredo!«

»Tisti, ki pravi, da smo krojači v sorodu s kozlom.«

Vsak vé povedati kaj o Brenkeljčku, a kaj dobrega nihče. Tem odločneje ga vzame Strmičanka v varstvo. »Jaz pa toliko povem, da je Brenkeljček res poln muh, kaj dobrega pa vendar rad stori, če ga kdo prosi. Ko je bil ta-le Ožbaltek leto star, zvrnil je bil ponev vročega masla po sebi. Takrat bi bil deček gotovo umrl, ko ne bi bil slučajno prišel Brenkeljček in mu ogenj izvlekel. Tudi danes ga potrebujem. Večji prešič je nekaj časa sem klavern in neče jesti. Brez dvoma mu je kdo vročil. Mislila sem že, če bi bil Brenkeljček tu, on bi mu zagovoril. Zato prosim, naj ga nihče ne vžali. Včasih se mu sicer sme reči, karkoli pride človeku na misel, včasih pa je tenak, kakor kupljena nit in zgine, kakor kafra.«

»Mislim, da ta čas ga je mnogo za jeden krajcar, prevzeten je le po zimi, kadar tolče na brenkelj.« (Dalje.)

Polh lišček.

Kako ponosno se dviguje
 Košati Planski Vrh v oblake!
 Na vse strani si ogleduje
 Gorovja kranjskega orjake;
 Okrog ga bukovje krasi,
 Na vrhu vrsta smrek stoji.

Sèm iz dobrépoljske doline
 Stezica se po klancu vije,
 Vrh klanca se gubi v temíne:
 Dreves jo gozdnih senca skrije;
 Na svit čez uro te hodá
 Stezica zopet pripeljá.

Lehká pač v gozdu je stopinja,
 Ko solnce žgè po zemlji žejni,
 Mehká te senca tod ogrinja,
 V nji zrak ti veje blagodejni;
 Todà gorjé, če tvoj korak
 Ujame v lesu pozni mrak!

Kjer najtemnejše so goščave,
 In skalovite stene bele
 Zapirajo pogled v višave,
 Stojé tri bukve očrnele;
 Pod njimi zije strm prepad,
 Za njim skalá se dviga sklad.

Nekoč se pólharjev trojica
 Polhárit v Planski Vrh napravi,
 Ker tu najlepša je žerica;
 Pastí pri jami razpostavi,
 Ker polšina je brezdno to,
 In mnogo polhov skriva dno.

Za hribi solnca luč ugasne,
 Zemljó ovije mrak tihoten,
 Nebá užgó se zvezde jasne,
 Po gozdu veje dih lahkoten;
 Pri jami plamen zažari
 In les čaróбно obsvitli.

Iz jame v vrsti nejenljivi
 Na žèr, na bukve se drevijo
 V lahkotnih skokih polhi sivi
 In kihajo in žèr drobijo;
 Utihnejo le majhen čas,
 Če se začuje sovin glas.

Pri svitu ognja pa zabava
 Dva pólharja, na tleh ležeča,
 Star pólhar, sključena postava,
 Trdeč, da mila ni mu sreča,
 Da let že petdeset lovi,
 A liščka polha ne dobi:

»In lišček tukaj je pod nami,
 Tako je rajni oče pravil,
 Ujel ga je nekdam pri jami,
 Ko je na onih bukvah stavlil;
 Pa škrat je v jami godrnjal,
 Nazaj je oče liščka dal.«

»A blagor mu, kdor ga ujame
 In groženj škratovih ne sluša,
 Zlatá mu siplje škrat iz jame,
 Ž njim liščka odkupiti skuša;
 Kdor kožo liščkovo ima,
 Vse, kar želi si, škrat mu dá.«

Ustavi starcu se beseda,
 Trsák perišče s tál si vzame;
 In vstaneta oba soseda,
 Vsak vrže jopič si čez rame,
 Pohajat v noč hité možje,
 Med bukovjem se razgubé.

Počasi ogenj ponehuje,
 In le žerjavice kopica
 Slabo stezico razsvitljuje;
 Ko z rešto polhov móž trojica
 Prihaja zopet, pa še tri
 Pri brezdnu imajo pastí.

In starec past raz bukev vzame,
 In glej, šibi se drog od teže;
 Iz pásti varno polha sname,
 Lep polh je spet, ko v drugo seže;
 Najbolj se tretji drog šibi,
 Ker liščka past na njem drži.

»Oj, lišček, lišček!« se razlega
 V temò novica prevesela;
 »Daj sèm!« brž vsak po njem posega,
 »Saj moja past ga je prijela!«
 Pa mož ga sname iz pasti,
 Skrbno ga v nedriju tišči.

»Pokaži!« óna ga rotita,
 Pa starec pazno se umiče,
 Oba ga zgrabita srdita —,
 In starec na pomagaj kliče;
 Brž liščka mu iztržeta
 In starca v brezdno vržeta.

Iz jame pad in stok prihaja,
 In zopet stok in pad se čuje,
 Nad brezdnom ljuta borba vstaja:
 Za liščka mož se z možem ruje;
 »Moj lišček je!« odmeva v les,
 Udarec, stok se sliši vmes.

A čuj! kaj z vrha vprek lomasti,
Hrešči in poka strahovito,
Kot bi drevile se pošasti
In gozd podirale srdito;
Šumi med listjem piš močan,
Kot vstajal bi vihar strašan.

A môž razjarjenih ne vzdrami,
Trdo, škrtaje se držita. —
Vrtinec dvigne se ob jami,
Brez volje v njem se v krog drevita.
Čuj, nekaj v brezdno ropota, —
Na dnu pa škrt se krohota. —

Ko Planski Vrh stemné mrakovi,
Vihár še danes vrè ob jami,
V njem stočejo, rohné duhovi,
Dokler ljudij spet zvon ne drami;
Oh, tu noči so prestrašné,
Nihče nad liščka več ne gré.

A. H.

Vede v sedanjem času.

I. Splošnji pregled.

(Spisal dr. Fr. L.)

I.

Kdo ne pozna slavnega izreka: Vednost je moč? Kako resnično je to, pokazalo se je zlasti v sedanjem veku, ko je nepričakovano hitro in vspešno razvila vednost svojo veljavo na raznih straneh človeškega delovanja. Modroslovje je preosnovalo države, njih ustavo in upravo; naravoslovje je dalo zunanjemu življenju vsled železnic, telegrafa in telefona skoro drugačno lice, predružačilo bode tudi polagoma poljedelstvo, kakor je skoro do cela predružačilo rokodelstvo z raznimi stroji; jezikoslovje mogočno vpliva na mišljenje narodov in njihovo teženje po združevanju; zgodovina pa stavi sedanje človeštvo na vzvišeno stališče, na katerem skuša umevati posamezne stopinje v razvoju in napredovanju: vse to daje res moč današnji človeški družbi. O tem more le dvomiti, kdor ne umeva niti vednostij, niti človeške družbe.

Države, ki se imenujejo omikane ali kulturne države, zavedajo se te resnice popolnoma. Kakor skrbijo na eni strani, da se množi državno premoženje in tako boljša gmotno stanje, tako se v njih tudi pospešujejo vednosti. Država je namreč močna, ako ima obilno število podložnikov in veliko množino narodovega premoženja, a močna je tudi, ako cvete v njej omika, ako se v njej širijo vednosti. In znano je dovolj, da se mogočna Nemčija dandanes prav takó oblastno opira na svoj jekleni meč, kakor na svoj vednostni napredek, na svoje znanstvene naprave. — Enaka je tudi Anglija, Francija, zedinjene države i. dr.

Iz tega spoznavamo, kako važno je za razvoj kakega naroda, za njegovo stanje, za njegovo veljavo med drugimi narodi, da goji vednosti; s tem razširja svojo moč, s tem utrjuje svoj obstanek, s tem si pridobiva priznanje, pridobiva si ime za pozne čase. In kar je največ vredno: taka sila ne more žaliti sosed-

nega naroda, taka veljava se ne pridobiva na razvalinah drugih držav, mest, deželâ: taka veljava je prijetna vsakemu, mila in vendar nepremagljiva.

Kako lep zgled so nam Grki! Znanost in umetnost njihova sta vladali po svetu tudi tedaj, ko je njihova državna ali politična veljava že davno bila zatonila. Rimci so premagali svet z orožjem, Grki z umetnostjo in znanostjo.

Slovenci smo mal narod. Politične veljave ne moremo nikdar imeti v posebni meri, ker nas je za to premalo. A drugo veljavo si moremo pridobiti in drugo moč si prisvojiti, moč, ki je v vednosti ali znanstvu. Ali smo morebiti obsojeni, da se ne dvignemo do one stopinje duševne omike, do onega vednostnega obzorja, katero imajo drugi, če tudi večji narodi? Tu nam ne more staviti zaprek ustava, in nasprotniki politični nam ne morejo zabraniti krepkega duševnega razvijanja. Toliko manj, ker ni to napredovanje odvisno od velikosti narodove, marveč od njegove nadarjenosti in krepkosti.

In Slovenec je nadarjen. »Um ti je dan«, to velja nedvomno o Slovencu in zato ga »sreča išče«, da bi je le ne prezrl! Le krepkosti, žilavosti, vstrajnosti nam nedostaje. Mnogokrat pogum upada, vstrajnost pojema, jeklena volja se mehča, da se nazadnje razstopi, kakor vosek.

In prav za to krepkost, odločnost, vstrajnost, za to jekleno voljo morajo vnemati narod naš njegova glasila. Tako nalogo si stavi tudi »Dom in Svet«. Že v početku svojega življenja si je stavil namen, da bode v nemal slovenski narod za neumorno duševno delovanje. In ta naloga se mu zdi zelo vzvišena, veličastna. Sedaj, ko stopa mali listič v drugi letnik, zaveda se še jasnejše te naloge svoje in jasno mu je tudi, kako naj jo zvršuje.

To namreč kaže pač njegovo ime: »Dom in Svet«. Neče se ozirati samo na dom, ampak tudi v svet hoče gledati, in sicer skrbno, pazno gledati, da tu vidi in spozna, kar je dobrega, in to prinese domov. Posebno pa ni v vednostih mogoče našemu narodu pomagati drugače, kakor s tem, da se oziramo na pridobitve drugih narodov ter je prenašamo na domača tla, s tem, da si prisvojimo, kar so že drugi narodi kot obče blago za vesoljni svet pridobili, in da skušamo tako tudi sami s čvrstim korakom hoditi v prvih vrstah duševnega napredovanja. Poleg tega pa morajo rojaki naši tudi vedeti, kako napredujejo drugi, da jim bode to v posnemo in vspodbudo. Spoznavati morajo tuje narode in njihove napore. Kakor le malo ali pa nič ne vé, kdor vedno doma tiči in nikdar ne pride izven svoje rojstne vasi, tako tudi le malo vé, kdor pozna samo domače šege, domače delo, domače vednostno napredovanje. Zato ima »Dom in Svet« nalogo, kazati milim rojakom, kako napredujejo drugi narodi v raznih strokah umetnosti in znanosti. S tem, upamo, da si ne nakoplremo nikacega očitanja: saj se hočemo od tujcev le učiti, da si sami tem bolje pomoremo, tujce hočemo v dobrih vrlinah posnemati, nikakor pa ne zapraviti narodnih svojstev, ki nam morajo biti draga in nedotakljiva.

Kaj zelo želim, da bi čitatelji dobro prevdarili ta načela, da se bodo mogli tem laže ravnati po danih svètih in mogli tembolj umevati teženje in delovanje našega lista. Kdor hoče z nami sodelovati, mora nas dobro umeti.

Pri tem delu ni dovolj, da ostanemo v širji slovanski domovini, pri Slovanih — bratih. Saj Slovani žalibog tudi kot celota niso dosegli dosedaj niti prvaštva v umetnji, niti v znanstvu. Ali se ne moremo torej od nikogar družega učiti

nego od Slovana? Gotovo, moremo se mnogo učiti mi Slovenci od srečnejših Čehov in Poljakov in Rusov, tudi od Hrvatov, ker so nam tako bližnji in sorodni. Toda ne edino le od teh. Seči smemo dalje. Tudi Lahy imajo umetnine, in sicer več nego drugi narodi, in Francozi, Angleži, Nemci so v znanstvu daleč dospeli. Zakaj bi se od teh ne hoteli učiti, zakaj bi se teh bali? Saj ne iščemo Lahov, Francozov, Nemcev, saj iščemo vednosti.

Da ni vsakemu posamezniku treba ozirati se na vse te strani, zato ponujajo glasila -- znanstvena in umetnostna -- poročila, presoje o tujih pridobitvah in tako je predstavljajo na domača tla. Tako posreduje glasilo kaj lepo med domačim narodom in med tujimi narodi. Marljivo mora biti glasilo, ko nabira kakor bučelica zakladov drugodi, a domoljubno mora biti in plamteti za narod svoj, da ga ne potujči, ampak mu ohrani od stvarnika mu podeljeni narodni značaj.

Za ta namen delujoči, podali bomo danes prav splošen pregled delovanja kulturnih narodov v raznih vedah, a ob drugih prilikah se bomo ozrli na posamezne strani in tako podajali potezo za potezo one celotne slike, katero imamo sicer pred očmi, a zvršiti popolnoma je seveda v samem — malem — listu ne moremo.

Ne smemo pa prezreti pri tem, da bi s takim prevdarjanjem skoro bili delali vedi nekoliko krivice. Rekli smo, da se mora narod truditi za vedo in omiko, ker si s tem utrjuje svoj obstanek in svojo veljavo, ker si razširja s tem svojo moč. Prav za prav smo s tem rekli, da mora veda služiti narodu in mu biti le pomoček za drug namen. A tako ne bi smelo biti. Veda je sama za se, sama sebi je namen — vsaj tako pravijo mnogi, — torej je nevredno in nečastno za vedo,

da jo vprezajo v voz narodnega veličastva.

Precej resnice je na tem, a vendar ni zaradi tega potrebno, da bi ne imeli pri vednosti nikakega drugega namena, nego samo vedo gojiti, ne da bi se ozirali na narod. Saj veda ni kako vzvišeno bitje samo na sebi, kateremu bi moralo, kakor Bogu, vse biti pokorno, ampak veda živi v človeštvu in s človeštvom, kakor žari svetloba iz solnca. Le to bi napačno bilo, ako bi se narodu na ljubo, iz stranskih ali celo napačnih in nepoštenih ozirov vednost pačila in kvarila, kar se žal tudi dogaja. Naša skrb bode, da opozarjamo na take hibe.

Da začenjamo z modroslovjem, ki ima v razvoju duševnega narodnega življenja največ veljave in vpliva, moramo reči, da sedanja doba ni modroslovju toliko prijazna, kakor bi smeli po pravici želeti, a nemarnosti jej tudi ne moremo očitati. Da ni modroslovje tu pa tam priljubljeno, izvira od tod, da je težavna veda in da ne prinaša ravno kruha svojim prijateljem, kakor n. pr. zdravilstvo, pravoslovje i. dr., s katerimi je moči priti do stanú in praktičnega delovanja. Zdi se, kakor da bi danes ne bili več v dobi večjih modroslovcev, ki bi odpirali nova pota. Največ se pečajo modroslovci dandanes s preiskovanjem zgodovine modroslovja, vsaj takih del se objavlja dandanes največ. Poleg tega se pečajo z naukom o spoznanju. Na Nemškem stoji sedaj W. Wundt na vrhuncu slave in je morebiti največji sedanji nemški modroslovec. Žal, da modruje — brez Boga. — Žalosten prizor kaže angleško modroslovje, v katero se je vselil pravi materijalizem v fini in prikriti obliki, ki hoče tudi pravoslovje podvreči svoji veljavi. Harrison stoji nekako na čelu temu nevarnemu gibanju. — Francozi hodijo po precej enaki poti,

kakor tudi Lahji, ki si od Nemcev izposojajo najslabše nauke in je prodajajo kot najboljše blago.

Poleg tega pa skuša katoliška cerkev s krepkim prizadevanjem do veljave pripraviti nauke Tomaža Akvinskega, največjega modroslovca v srednjem veku. In reči smemo, da so vspehi njeni sijajni, to modroslovje bode pot zastopilo mnogim zmotam.

Najmogočnejša veda je dandanes brez dvoma — naravoznanstvo. Kdor se peča s slovstvom, vé, da pripada največ znanstvenih izdelkov v naravoznanstveno stroko. Vsi narodi tekmujejo med seboj v iznajdbah, v novih pripravah, v novih slovstvenih delih, v novih znanstvenih društvih. Lahko rečemo, da je sedanja doba v vednostnem oziru naravoslovna doba. Šteje si pa tudi naša doba to obče v čast. Zato je res ta veda sedaj najsrečnejša veda.

Zgodovina — stara veda, in vendar vedno nova — napreduje zaradi stroge kritike, katere se držijo večinoma zgodovinarji. Odkar so se odprli v poslednjem času velikanski in prevažni vatiškanski arhivi, skuša se vsak narod okoristiti iz novih zakladov. Pri tem moramo posebno poudarjati, da je zgodovina katoliški cerkvi tem prijaznejša, čim temeljitejše je proučevanje virov, kar kaže očitvidno na Nemškem slovečega Janeza Janssena zgodovina nemškega naroda.

Lepo napreduje primerjajoče jezikoslovje, v katerem zavzemajo Slovani zaradi izredne nadarjenosti jezikovne kaj odlično mesto.

Med novejšimi vedami sta geologija in etnologija, ali veda o zemlji in o narodih ali plemenih. Obe napredujeta čvrsto in stanovitno. Ker se je pričelo med narodi živo gibanje, ker je vedno

laže in ceneje popotovati, zato se tudi narodi med seboj bolje spoznavajo in narodoznanstvo jako lepo napreduje. Je pa tudi ta veda med drugimi kaj zanimiva. Koga ne bi mikalo spoznavati bitja iste narave, istega izvora, katerega smo tudi mi, a vendar različnih lastnostij? Angleži in Nemci imajo v teh vednostih največje zasluge.

Najnovejša veda je primerjajoče verstvoslovje ali primerjajoča veda verstev. Ta veda si stavi za namen primerjati med seboj razna verstva, kazati njihovo zvezo, enakost in neenakost in preiskovati ja zgodovinsko. Lahko umevamo, zakaj se mnogi oprijemajo te vede: da bi namreč toliko laže odtegnili se svoji lastni veri. Dosedaj je bila ta veda katoličanstvu precej sovražna. A tudi katoličani ne spé in kažejo, da se ni bati od te strani nevarnosti katoliški veri.

Matematike nam skoro ni treba omenjati. To je veda posebne vrste, ki napreduje stalno in bode še napredovala h krati z drugimi vedami. Francozi imajo prednost, da so najboljši matematiki, in dandanes ni jim še nikdo vzel te slave.

To je kratek pregled glavnih ved, s katerimi se peča vspešno dandanes človeštvo. Pri tem nismo omenjali bogoslovja, kajti to je veda druge vrste in se ravna po vse drugačnih pravilih, nego dosedaj omenjene vede. Tudi ni našemu listu namen, da bi se pečal z bogoslovjem.

Seveda, ta pregled je kaj površen. A v poznejših odstavkih se bomo pečali s posameznimi vedami in skušali ponuditi čitateljem s pomočjo naših učenjakov o vsaki najzanimivejše in najvažnejše podatke.

O Spiritizmu.

Kritična studija.

(Piše dr. J. Janežič.)

ipsko mesto je videlo že marsikaj posebnega in zanimivega. Morilne vojske, velike semnje, svetovne slave učenjake in — čarovnike.

Dne 5. maja leta 1878 ob 4 uri in 25 minut popoldne so sedeli trije možje, vseučiliška profesorja Zöllner in Hoffmann in gospod Slade, znani spiritist, okrog mize v sobi Zöllnerjevi. Solnce je sijalo skozi okno na mizo. Na mizi so ležale nove tablice in dve škatljici.

Ti dve škatljici sta bili iz papirja. Ne samo zaprti, ampak tudi oviti s papirjem in zalepljeni sta bili tako, da ni bilo mogoče škatljice odpreti, ne da bi se bil raztrgal papir.

V večji škatljici je bil jeden nemški tolar, v manjši pa sta bila dva denarja nemškega drobiza. Profesor Zöllner pa sam ni vedel za letnico in kakovost denarja, ker je bilo vse že nad pol leta tako zavito in zaklejeno.

Ko tako pri mizi sedé, vpraša g. Slade, čemu sta škatljici nastavljeni. Sedaj razloži profesor Zöllner Slade-u svojo misel, naj poskusi duhove, ali morejo iz zaprtega prostora kaj odnesti. Slade prikimá, gospodje podajo drug drugemu roke, da so vse sklenene v »verigo« in Slade porine tablico z roko na pol pod mizo. Kar se zasliši črkanje črtalnikovo po tablici, in Slade izgovori te besede: »I see — see five and eighteen hundred seventy six« — jaz vidim 5 in 1800 in 6 in 70. »Nihče izmed nas ni vedel, tudi Slade ne, kaj pomenijo te številke. Ko še ugiblremo, slišimo nekaj trdega pasti na tablico, katero je še držal Slade pod mizo. Hitro prinese na mizo tablico in glej, tu na tablici je ležal nemški tolar za pet mark z letnico 1876. Se vé da sem hitro pograbil in tresel škatljico, pa bila je prazna in čisto nič poškodovana.

Prav tako sta prišla iz male zaprte in zaklejene škatljice na svetlo ena nemška desetica za 10 pfenigov in jeden nemški

krajcar za dva pfeniga in po isti poti noter v zaprto škatljico dva črtalnika, ki sta še ravnokar ležala na tablici.«

Kaj porečete k temu?

To je izmišljeno, utegne si kdo misliti, a imamo za priče same učene gospode profesorje, ki se ne dajo kar tako slepiti, in da si nismo tega izmislili, porok je Zöllnerjeva knjiga »Wissenschaftliche Abhandlungen«, Bd. III., Leipzig 1879, str. 334—339, ki to popisuje.

Razlagati si gospodje sami niso znali tega, kar so videli, a slutili so neko skrivnostno moč, ki vse to dela.

Slade je pripisaval vse to svojim »spiritom« ali duhovom in sebi le nekako posredovalno ulogo.

Mi pa si sodbo pridržujemo do konca svoje razprave, v kateri bomo natanko prevdarili spiritistiške pojave in razne nazore o teh pojavih.

Spiritizem je latinsko-slovenski izraz, izpeljan iz besede: spiritus, kar pomeni po naše: duha in dušo. Spiritizem se peča z duhovi ali dušami; kakovo je to pečanje, bomo kmalu videli. Toliko lahko kar povem, da ne govori o duhovih ali dušah, kakor bogoslovska veda, tudi tako ne, kakor dušeslovje ali psihologija pri modrijanih; spiritizem gleda le poglavitno na to, v kaki zvezi so med seboj živi ljudje in duše rajnih ter drugi duhovi, in kako občujejo.

Kaj nam sv. vera o tem pravi, to je vsem dovolj znano.

Kadar umrè človek, loči se duša od telesa. Telo ostane na zemlji, duša pa gre k sodbi. Sodba je natančna, pa pravična. Nedolžne duše pridejo precej po sodbi v srečno bivališče — nebesa, duše, ki niso do cela čiste, čistijo se v vicah, duše s smrtnimi grehi trpé najhujše večne kazni v peklju. Vera nas tudi uči, da smo z dušami in angelji v nebesih, kakor tudi z dušami v vicah v tesni zvezi, ne pa z dušami, ki so v peklju.

Spiritizem pa s tem ni zadovoljen, kar vemo iz vere, on hoče in skuša več izvedeti in trdi možko, da tudi res več vé in bolj tesno občuje z duhovi in dušami, kakor navadni ljudje. Pri tem delu in opravi bomo spiritiste zasledovali in opazovali in svojo sodbo izrekavali o tem počenjanju po dobrem prevdarku.

Ta zabava je zanimiva, in trud se spleča obilno: premagavši prva, bolj suha opazovanja, pridemo med razvneto družbo spiritistov, kjer ne more biti nikomur dolg čas.

Gledali bomo prizore, — komaj povem že tukaj, kako raznovrstne, vesele, žalostne, resne, šaljive itd.

Kdor hoče priti med spiritiste, v njihovi družbi občevati in z duhovi pogovarjati se, mora se za to pripraviti, ker bi mu sicer utegnilo škodovati.

Vse je skrivnostno tam med spiritisti, vse čarobno in polno duhov, in vsakdo mora trden biti, da mu kje ne spodleti.

Trdno podlago si hočemo vstvariti tudi mi, predno vstopimo v spiritistovske kroge.

Stvarnik in stvari.

Vse, kar je in živi na svetu, vse to je delo stvarnikovo; to resnico nam spričujeta vera in pamet. Stvari so po svojem bistvu in po svojih lastnostih take, kakoršne je Bog hotel stvariti, vse je odvisno od stvarnika, nič od stvari.

Vsaka stvar ima določen delokrog in gotove zakone za delovanje.

Razločevati moramo med razumnimi in brezumnimi stvarmi.

Brezumne stvari se ravnajo neizogibno po naravnih zakonih, ki so vtisnjeni v njihovo bistvo, in nikdar ne morejo same iz sebe delovati drugače, nego po zakonih.

Razumne stvari imajo tudi take zakone za delovanje v svojem umu, zapisani so v pamet. Pa ti zakoni nas ne silijo, ampak le vabijo. Razumna stvar spoznava po svojem umu, kako naj ravna, da bo prav; a more pa tudi drugače ravnati, ker je prosta.

Volja božja, večna postava, je najvišje in zadnje vodilo. To vodilo pač sili ali primorava brezumne stvari, ker

morajo tako delati, kakor hoče Bog in ne morejo se tega ogniti. Razumne stvari pa sili le posredno, to je: ako spolnjujejo voljo stvarnikovo, dosežajo svojo srečo, ako je nečejo spolnjevati, pridejo v že prej znano nesrečo. Izbirajo pa same, kar hočejo. Pri končni obravnavi ali sodbi gotovo prejme vsak svoje plačilo.

Taka je razmera med stvarnikom in njegovimi stvarmi.

Stvari pa so tudi med seboj v lepem rednem razmerju, tako da nižje služijo višjim, višje pa vodijo nižje do zadnjega smotra.

Razlika ta se jasno vidi pri stvareh in ta razlika je pogoj redu in razvoju.

Obče znana je delitev stvari v tri naravna kraljestva: rudinstvo, rastlinstvo in živalstvo. Vsaka teh vrst je na dalje prečudno lepo in umetno razdeljena, da, cela narava je krasno delo modrosti božje.

Človek ne stoji v nobeni teh vrst, ampak nad njimi, ker je venec stvarjenja in gospodar vsem stvarjem. To veliko prednost ima, ker nosi v sebi duha z umom razsvetljenega. Tako veže človek in jedini v sebi, ker je iz duše in telesa, dva velika reda razumnih in brezumnih stvari.

Stvari po svojih močeh.

Ko smo bili še otroci, poznali smo le toliko sveta, kolikor se ga vidi izpred domačega praga, in poznali le toliko rečij, kolikor nam jih je prišlo pred oči in v roke pri igrah. Tedaj nas je močno zanimala vsaka večja skala za brdom, vsako novo drevo v gozdu, vsak krokar in kljunač.

Kadar smo s stricem ali bratom hodili po goščavah, kako je bilo to vse slovesno, praznično! Tam glej dolinico: mogočne smreke rastejo visoko proti nebu, vse tako skrivnostno šumi in vrši po vejevju. Tla so vsa z mehkim mahom pregrnena, polumrak je in vsaka stopinja ima svoj glas med drevjem.

Lepo je — ne, strašno je — tudi ne, čarobno je: da, tako je v taki dolinici. Kako pa nam je bilo pri srcu?

Slišali smo sicer peti sekiro, ali šumeti listje pod grabljami, in strah nas ni bilo, saj bi bili lahko doklicali v sili po-

moči: a bilo nam je vendar drugače pri srcu, nego doma na vrtu pod hruško ali jablano.

Te visoke smreke, ta hladni zrak, ta mehki mah, ta skrivnostni mrak, vse to je mogočno tiščalo nam na srce.

Veje so se zibale, in solnčni žarek je sem ter tja šinil do nas in zazdelo se nam je, da je pogledal gozdni duh izmed vej. Srpo gledamo, sapo zadržujemo, nekaj vidimo, giblje se, svetlo gleda, premika se med temnimi vejami. — Kaj je neki? Lepa verica je, — oh in še druga pri njej.

Res, nehoté človeka vleče, da si misli v naravi razna bitja, ali vsaj razne, a čudne, posebne moči, katerih še ne pozna do dobra. V istini pa takih nadnaravnih močij v stvareh samih ne more biti. Prevdarimo!

Samo po sebi se umeva, da so vse moči v stvareh od Boga. Kolikor močij je vsaka stvar od stvarnika dobila, toliko jih ima, ne več ne manj. S temi naravnimi močmi dela stvar in delo ne presega močij.

Človek je tudi stvar božja, ima res lepe darove in moči od Boga in prav izredna dela more zvrševati, vendar tudi njegova dela ne presegajo njegovih močij, ker čin ne more biti večji kot vzrok.

Človek ima razum, spoznava naravne moči po drugih stvareh, zbira, druži je in sebi v prid obrača, saj je on postavljen čez stvari, da mu služijo.

Kolikor bolj napreduje v spoznanju, toliko bolj more naravne moči drugih stvari sebi v prid obračati.

Vse nove iznajdbe v mehaniki ali strojih, fiziki, kemiji, — vse te odkrivajo nove

naravine moči in kažejo, kako naj je rabimo. Koliko znajo ljudje v našem času, česar pred sto leti niso znali! N. pr. železnica, telegraf in telefon, sploh uporaba elektrike in magnetizma itd.

Ali poznajo naši naravoslovci že vse moči v naravi?

Ne vseh, ne vsestransko — ne natanko. Za to smemo še prav lepih novih iznajdeb pričakovati, na katere zdaj še misliti ne moremo, in takrat se nam bo zdelo čisto naravno, kar še danes občudujemo.

Napredek ta se vrši vedno. A skoraj gotovo tudi najučenejši ljudje v najbolj razsvetljenih časih vseh naravnih močij ne bodo mogli niti spoznati niti rabiti.

Ko bi pa kedaj tak čas prišel in bi narasli naravni vedi: fizika, kemija do vrhunca, ako bi celó do pičice povedali, koliko močij ima narava, koliko premore sama po raznih naravnih zvezah in spojinah, tedaj bi poznali vse naravine čine ali pojave. Vse pa, kar bi se ne zlagalo s temi zakoni, česar bi te moči ne premogle, razglasila bi taka veda kar odločno in jasno za čeznaravne čine.

Ako tudi nikdar ne pride tisti srečni dan za naravne vede, da bi poznali vse naravine sile in moči, vse zakone in zveze, vendar je gotovo, da imajo te moči določene meje, da so končne, odmerjene, da te meje in mere ne morejo prekoračiti. Onkraj te meje ne morejo biti in delovati naravna bitja.

Kaj pa je onostran te meje? Božja vsegamogočnost.

Ta podlaga je trdna, gotova in varna, in s tega stala bomo gledali, merili in sodili spiritizem in njegova dela. (Dalje.)

Šola in življenje.

(Piše dr. Fr. L.)

I.

Med raznimi dobami v življenju omikanega človeka ni nobena osodnejša od one, v kateri stopa iz »šole v življenje«, kakor pravimo na-

vadno. Pri tem pomeni beseda »šola« vse vzgojevanje, katero smo prejeli od drugih ljudij, a »življenje« nam pomeni samostojno, lastno in zavedno naše delovanje, ko stojimo tako v človeški družbi, kakor stojé drugi naši vrstniki. Komu

ni ta doba živo v spominu, ako jo je preživel, in kdo se ne ozira z nekakim strahom v prihodnost, ako te dobe še ni prekoračil?

Oni, ki so jo preživeli, ozirajo se nazaj na prijazna mlada leta, na brezskrbnost, na bujno domišljijo, na ognjevito navdušenost, ki je je takrat navdajala. Ker niso imeli sami skrbi za svoj obstanek in niso čutili, kako je morebiti drugim ta obstanek delal skrbi in težave, živeli so v nekaki neodvisnosti in prostosti, kakor bi bili sami kralji in tako prostodušno, tako samosvestno so tudi presojevali vse okrog sebe, kakor bi oni sami bili središče vsega sveta. O ničeva, in vendar tako srečna domišljija! Kako so v bujni domišljiji sanjarili o sedanosti in bodočnosti! Kako se jim je ves svet zdel krasno igrališče, pred katerim je treba samo oči odpirati in za zabavo gledati krasne in prijetne slike! »Svet! kako bi mogel biti hudoben, kako neki pametnejši, nego smo mi mladi? Saj prav zato, ker smo mladi, vemo več in gledamo dalje, nego starejši, kajti ti so že iz davnih, zastarelih in nerazsvetljenih časov. Kaj je starost družega, nego omejenost, priprostost in kratkovidnost? Zlasti pa je zato celó zaničevanja vredna, ker neče priznavati nam mladim tiste veljave in prednosti, katera se nam spodobi.« Ponosna je mladost tako govoreča, pa tudi vé, kaj pravi. Bodočnost — kako bi mogla drugačna biti, kakor srečna in vesela? Kako bi se moglo zgoditi, da ne bi postali mladeniči veliki možje, in deklice — imenitne gospe v svilenih krilih in sprehajajoče se v veličastnih gradovih? Srce je vedno polno, največkrat veselo, lahek je korak, rožna je pot, jasno je nebo v mladosti.

Ali — pride čas, ko potrka na mladeniča vprašanje: Kam? Kam se obrneš? Kateri stan si izbereš? Prva težava ga je srečala; dvom, negotovost in strah ga začnejo obletavati, in hudo mu je pri srcu, prav hudo. »O, da bi že bil izbran — ta sitni stan! Kaj naj si izberem, koga naj slušam? Ali svoje nagnenje, ali svoje stariše, ali svoje tovariše?« In neskušena deklica, ko pridejo razne skušnjave, razne želje, ko se ponujajo — vsaj navidezno — razne prilike, da na-

stopi pot v življenje: kam, za kom naj gré? Ali naj posluša svojo pamet, ali svoje srce, ali naj se ozira na krepost, ali naj hrepeni po obetajočih se prijetnostih v bogastvu in časti? Ali naj se sploh ogne vsem težavam in nevarnostim zakonskega stanú? Tako premišluje deklica, stoječa pred vprašanjem: Kam?

Treba se je odločiti, korak je treba storiti, korak v — življenje. Kako kmalu se pokaže prememba in se vidi razloček med poprej in potem! Človek se takrat prvič popolnoma zavé, kaj je šola in kaj je življenje. Skrbi prihrujejo nadenj, kakor ob poletnem večeru nadležni mrčesi, tesne spona tistega stanú ga ukleonejo, ki ga je izbral, čuti dan na dan, kako je odvisen, kako je omejen. Minila je svoboda, minila je prostodušnost, minila je lahkoživost. Tako mora korakati, kakor mu drugi velevajo. Paziti mora, da se ne zmanjša vsakdanji kruh, ozirati se mora mož na ženo, na otroke, na sorodnike, na znance, na predstojnike, na botre, na postavo, na volitve, na časopise, na veselice, na javno mnenje, na dobre in hudobne jezike... cela vrsta samih ozirov — ogromen izraz bridke odvisnosti, izraz, kakoršnega nimaš niti v najtežavnejšem matematičnem ali fizikalnem dokazu. »O življenje, kdo bi bil mislil, da si tako tesno, sitno, prozaično!« vzdihuje novinec v prvih težavah.

Polagoma se privadi, kakor se vol privadi jarma, in čili konj uzde. Mnogokrat mu pač uhaja pogled na srečno mladost, a zaveda se, da tako mora biti, da je takšna volja stvarnikova, in tako začčenja spoznavati, da ima tudi življenje marsikaj prijetnostij, samo da jih zna modro iskati in še previdneje uživati. Bog je namreč dal vsaki dobi poseben značaj, napolnil mu je posebno kupico z veseljem, in drugo je napolnil z grenkoto: srečen oni, ki zna po volji božji uživati eno in se mirno dotakne tudi druge.

Kdor je že vstopil v življenje in pozna njegove dobre kakor slabe strani, on dobro vé, kako zeló je sreča v življenju odvisna od mladosti, od šole. Tu velja: kakor si postelješ, tako bodeš ležal. In mnogi, mnogi obžalujejo, da niso boljše

porabili svoje mladosti, da niso bolje prevdarili, ko so hoteli stopiti v življenje, da niso bolje izbrali si svojega stanú, da so premalo ravnali po pameti in preveč po svojem srcu. Kdo tega ne vé, kdo ne sliši takih tožeb dan na dan?

Rečemo pač lahko, da je srečen, kdor lahko še izbira, kdor ima bodočnost še v svojih rokah. A kaj pomaga, naj jo tudi prav izbrati more, ako je pa prav izbrati neče ali pa ne zna. Seveda, onemu ne bode nihče pomagal, kdor prav storiti neče, a pomagati je treba onim, ki prav storiti ne znajo. Preveč ljubim mladino, da bi hotel o njej reči: »Neče prav storiti.« Rajše se tolažim, rekoč: »Ne zna, ne vé, ni poučena.« In tako je tudi res največkrat. O mnogih zelo važnih zadevah življenja, o najvažnejših vprašanjih je mladina ali nepoučena ali pa zavedena v zmote. Mnogokrat si mislim gredoč mimo trume mladeničev, poslušajoč sredi mladega sveta razne pogovore in premišljajoč o čudnih njegovih nazorih: »O, da bi vi bili deset let starejši!« Verjemi mi mladenič in verjemi neskušena deklica: ko bi bila deset let starejša, ko bi imela za seboj kos življenja, kako vse drugače bi vidva govorila, kako drugače bi sodila!

A česar ne poznajo mlajši, to jim morajo razložiti odrasli ljudje, o tem je morajo poučiti in tako je voditi po pravi poti.

Zato si je »Dom in Svet« staval tudi nalogo, da bode poučeval o življenju, kakor more koristno biti mladini. Lansko vabilo na naročbo pravi med drugim: »Mladeniča vidim, poslavljajočega se od očetove hiše. Mati si briše solze, očetova roka ga blagoslavlja. Oba pa tare skrb, kdo bode sina, odhajajočega z doma v svet, spremljal, čuval in vodil. In taka skrb ni prazna. Mnogokrat še huje tekó solze, ko se je sin povrnil izmed sveta na dom očetov. . . ., Dom in Svet« želi biti zgoraj omenjeni vodnik.«

Lepo je navduševati za ljubezen do domovine, vzvišeno je vnemati za vedo, in častno je, delati za umetnost. A sreča posameznikova je največkrat odvisna od drugih ozirov, od drugih resnic, kakor nam jih ponujajo omenjenih vrst sestavki. Ti oziri in te resnice so obče

človeške, ne veljajo samo za Slovence ali Hrvata, ampak za vsakega človeka. In kdo ne vé, da smo poprej ljudje, nego smo Slovenci ali Nemci? Kdo ne vé, da večinoma ne postaja Nемеc po drugi poti srečen, kakor Slovenec.

S takimi oziri, s takimi resnicami nameravamo pečati se v teh sestavkih. O onih skušnjah torej, onih opazovanjih, onih prevdarkih bom pisal, ki poučujejo o življenju. Namen teh spisov je, da bi mladi čitatelji dobro prevdarjali ter tako s treznim premišljevanjem utrdili si svojo srečo. Odrasli in skušeni čitatelji pa se bodo na marsikaj spomnili iz svojega življenja in tako razbistrili svoje spoznanje in prepričanje, h krati pa bodo povzbujeni, da bi v svojem krogu in po svojih močeh delovali za srečo dragih nam mladeničev in nežne ženske mladine.

Tem sestavkom sem dal nadpis »šola in življenje«, ker se mi je zdel najprimernejši. Voditi in kazati hočejo iz šole v življenje, pojasnjevati hočejo ona nasprotstva, ki se kažejo med šolo in življenjem, bodi si, da se šola ne vjema z življenjem in njegovimi potrebami, ali da življenje samo krene na drugo pot, nego bi smelo. Tako upam, da bom koristil šoli in življenju, mladim in odraslim.

Mladi čitatelj pa naj se nikar ne boji, da bode zašel v samo strogo versko premišljevanje, kakoršno sliši lahko mnogokrat v cerkvi. Prepričan sem, da moremo tudi iz pameti in skušnje v prav mnogih slučajih spoznati, kaj je pravo in kaj ni. In na to se bom oziral tukaj. Ako se bode pa naše razgovarjanje vjemalo z verskimi nauki, ali bode to napačno? Ali je le to resnično, kar veri nasprotuje? Naš list ima gledé prepričanja trdno in neomahljivo stališče v sveti katoliški veri. Ta vera se vjema popolnoma in vseskozi s pametjo, in pamet sama, opirajoča se na to vero, je podobna človeku, stoječemu na visoki gori in razgledajočemu na okoli. Kako vse drugačen, koliko obširnejši, veličastnejši in jasnejši je ta razgled, nego je s tesne doline, obdane z visokimi gorami! Vera nas dviga v prosto nebeško višavo, od koder gledamo z bistrim očesom na nebo in zemljo. Sama pamet

se le prerada zagleda v samo zemljo, kakor da bi neba nad njo ne bilo. — Poleg tega ima pa naš list tudi namen, kazati, kaj veleva нравni zakon v življenju in v slovstvu. Tudi tega načela se ne sramuje, marveč s tem si pridobiva in prislužuje ime: нравno dober list.

A govoril bom prostodušno o najvažnejših zadevah v življenju, naj so dobre ali slabe. Dobro bom priporočal, slabe karal in odganjal. Naš list, namenjen mladini, ki se napotuje v življenje, ne more govoriti samo o nedolžnih rečeh, ne more se ogniti nekaterim razmeram, katere spoznavajo le odrasli. Govoril bom

o teh po strogi pameti in po zanesljivih in potrjenih načelih. Ako se bode kdo hotel nad tem spodtikati, naj se spomni namena teh spisov.

Mnogovrstno in mnogolično je življenje. Opisovano je neštivilnokrat, opevano, slikano, razlagano. Nad to mnogoličnostjo plavajo pa večne resnice, kakor zvezde in solnce nad zemljo. Le kdor se ozira na te resnice, spoznava prav življenje. Pa tudi le tisti, ki umeva do dna našo naravo, umeva razne slike v življenju in se ne čudi temu, kajti on vé, da povsodi se javi jeden in isti — človek.

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

(Spisal dr. Fr. L.)

Knjige „Matice Slovenske“ za leto 1888.

Označivši konec lanskega letnika ob kratkem delovanje »Matice Slovenske«, moramo sedaj pregledati tudi knjige, katere nam je Matica podala. Kakor lani, tako začenjamo tudi letos z zabavnimi knjigami. Teh smo dobili letos dvoje.

„**Prihajač.**“ Póvest. Gaslo: „Naglica nikjer ni prida.“ Spisal Fr. Dolinar. V Ljubljani, 1888. Tiskala R. Miličeva tiskarna. 8°. Str. 104. Cena 30 kr. Zabavne knjižnice III. zvezek. — Ta povest je dobila nagrado iz ustanove Tomšič-Jurčičeve, kot najboljša »Matici« poslano pripovedno delo. Upam pa tudi trdno, da je bodo mnogi Slovenci veseli.

Vas Dramlje je bila kaj srečna in mirna kranjska vas, dokler se ni naselil v njej mladi štacunar, Janez Stržen — prihajač. Ker takoj s prva spozna, da mu ljudje ne bodo prijazni, sklene napraviti razpor med najveljavnejšima hišama, in te sta bili krčmarja Mejača, h krati župana, in pa soseda Čedina. Bila sta si gospodarja trdna prijatelja in pričakovalo se je lahko, da se bodeta hiši še trdnejše zvezali, ker je Čedinov sin Peter nameraval vzeti Mejačevo Minico. Strženu se je kmalu posrečilo razpreti oba soseda zaradi par smrek, katere je dovolila posekati krčmarica, dasi sta bili Čedinovi. S tem se je vnel prepir, soseda sta se sporekla, Stržen ja je hujskal, in razpor je postal neozdravljiv, ker je Stržen znal županici prikupiti se in se delal, kakor bi rad dobil Minico. Županici je bilo to všeč, ker si je želela gosposkega zeta. Stržen dobi tudi sina županovega, doslej vrlega Tineta, na svojo stran, začne se slabo pajdaštvo,

zapravljanje in popivanje, in vse postane še hujše, ko napravi Stržen sam gostilno in vzame svojo sestro Rozo, v slabih lastnostih enako bratu, k sebi za gospodinjstvo. Roza skuša Tineta ujeti v svoje zanjke in tudi posreči se jej deloma, tako, da se pošteni fant skoro ves spridi, zane-marja dom, in beli lase starišem. Tako daleč za-ide, da hoče skrivaj prodati koš očetove semenske detelje; a ko se napravi na delo, zaloti ga, ne vedoč, kdo je tat, oče njegov, udari ga skoro za smrt, da sin komaj ozdravi. A ozdravel ne more več strpeti doma, gre v vojake, v vojsko na Laškem, kakor je prej šel Peter ne rado-voljno, ampak potrjen. Ne dolgo potem umrje oče Mejač zadet od mrtvouda, in sedaj se pričnó za Minico hudi dnevi, gospodarstvo pa gre grozno slabo pot. Vdova Mejačeva se uda pijančevanju. V najhujši stiski pride rešitev. Po laški vojski leta 1866 se vrneta oba mladeniča — Tine je bil rešil Petru življenje — domov, polagoma se zvrši sprava, in Peter dobi svojo nevesto Mi-nico. Pa tudi Tine ne ostane prazen. Poznala sta se že poprej s Franico, hčerjo priprostega, a premožnega Lojzeta: ta prinese k Mejačevi obožani hiši denar, in tako se vse lepo po-ravna, ker je hudobni Stržen ustrelil samega sebe — zašedši v hude zadrege. Tak je »priha-jačev« konec.

Ta povest ni sicer brez nedostatkov, a menim, da te prav dobro zakrivajo mnoge prednosti. Komu ne bi ugajal čvrsti narodni govor, ki je pri-jeten, kakor so nam tudi všeč vrle in zdrave kmečke postave: Peter, Tine — fanta, da jima ni daleč na okrog para, posebej Tine, ki tako ju-naško izbrisuje svoj madež, Minica, ki se kaže zna-čajno deklico in pokorečo se za nekoliko nezve-stobo, Lojze in njegova Franica: da, to so naši ljudje! Glavna oseba Stržen je tudi risan na-

ravno: pisatelj se je ogibal napake slabih pripovedovalcev, ki kako posebnost v značaju do skrajne meje razvijejo in tako same posebneže ustvarijo, ali same svetnike, ali same satane: tu pa je vse nekako navadno, domače in vendar zanimivo. — Povest je, dasi je naravna in po vseh delih dovolj »motivirana«, vendar umetno delo, edinstveno razvijanje dogodkov, dovolj zapletenosti, tudi precej iznenajenja proti koncu: to kaže umetnika, pesnika. Prezreti nečem, da vlada v povesti strogo pravno in tudi versko mišljenje: tu še molijo in v najhujših stiskah stavijo zaupanje v božjo pomoč, tako da res človek čuti, da je v pošteni slovenski vasi. Stržen, ki je vse dobro zaničeval, kaznuje samega sebe. Ta samoumor je dovolj utemeljen, dasi tudi se čitatelju zdí Stržen prelahkomišljen, ali bolje, preveč na življenje navezan, nego da bi se hotel tako ločiti od življenja. Toda gledé na skušnjo mu moram pritrčiti, da ima prav: lahkoživci, ko pridejo do skrajne sile, končajo se najraje siloma. Marsikomu ne bode ugajalo, da se mladi svet tako rad shaja in si preveč rad razodeva medsebojno nagnenje. Morebiti bi se bilo res tu pa tam dalo v drugo obliko zaviti, — kajti vselej pač ni treba popisovati, kar sta si najraje na skrivnem povedala in zatrdila —, a pisatelj tudi tukaj ni pozabil zadostiti zakonom pravnosti. On kot pripovedovalec takih shodov ne odobruje, ali pa navaja kako drugo osebo, ki kaže dovolj jasno, kaj se sme in kaj ne, naj si bode tudi hudobni jezik zavidne Urše. To ravanje pisateljevo odobrujem z veseljem, ker vem, da žalibog danes ne nahaja v očeh mnogih čitateljev povest milosti, ako nima take zaljubljenosti vsebine.

Še nekaj naj povem. Prevdarjaje, da hoče naše omikano čitateljstvo imeti povesti iz »višjih krogov«, ki moderno živé, za Boga se malo menijo, po velikih mestih, po kopelih, po letoviščih, ali vsaj v Benetke hodijo, — dasi tudi dandanes že naš kmet v Brazilijo hodi na uro gledat, — zdela se mi je ta povest preveč nizka ali kmečka za tako čitateljstvo. Poleg tega bode kdo rekel, da hoče poučevati, kar je pa menda (?) treba samo kmetu in ne gospódi. Zato mi je prihajalo na misel: kaj, ko bi bil pisatelj opustil nekatere prizore in priredil povest za prosto ljudstvo, za »Večernice« družbe sv. Mohorja? Pa to samo mimogredé, ne da bi hotel izreči kaj nepovoljnega o povesti; prav narobe — le hvalo, češ, da bi v nekoliko premenjeni obliki vredna bila tiskana biti ne v 2000 izvodih, ampak 40.000. Kolikor sodim, je ime »Fr. Dolinar« izmišljeno in se skriva za njim pisatelj precej dobrega slovesa. No, če bi bil povedal svoje pravo ime, ne bi mu bilo škodilo. Le čestitati mu mora »Dom in Svet« in izreči željo, da bi se mnogokrat srečali na polju slovenskega — dobrega in blažilnega leposlovja. — Ni mi treba še le pristavljati, da ta knjiga ni namenjena nezrelim mladini in naj se jej tudi ne daje v roke. Zelim tudi, da naj se neprimerne besede, nedostojni priimki itd. (kakor n. pr. na str. 7), ako tudi niso žalilni, izpuščajo v lepih spisih. — Da, naj ponovim še enkrat, ugajal je »Prihajač« zlasti zaradi krepkega npravnega in verskega — slovenskega čustva, ki mu je podlaga.

(Dalje.)

„Pobratimi.“ Roman. Spisal dr. Jos. Vošnjak. V Ljubljani. 1889. Natisnila »Narodna Tiskarna«. Založil A. Trstenjak. 12°. Str. 231. Cena v platno vezani knjigi 1 gld. 20 kr. — Kot I. zvezek »Narodne knjižnice«, katero urejuje Anton Trstenjak, izšel je omenjeni roman. Število slovenskih romanov ni kaj veliko, zato sem postal nehoté pozoren na ta najnovejši pojav v našem leposlovju. Imé gospoda pisatelja je vzbudilo zaupanje, da bode tvarina res vredna leposlovnega dela, gospod izdajatelj pa je poroštvo dajal za lep in pravičen jezik. Nisem se do cela motil: tvarina je mikavna, podobna urnemu potoku, ki dere neprenehoma dalje in dalje, seveda včasih tudi v slapovih in trgajoč tu pa tam trato ob zelenem bregu. No, pa ne govorimo v podobah, sodba naj bo jasna in določna.

Trije vseučiliščniki, vrli Slovenci, sklenejo, dovršivši na Dunaju svoje studije, pobratimstvo: dva pravnik Ivan Dolnik in Vinko Rovnan, ter medicinec Milan Devin. Zvesti hočejo biti svoji domovini in »Črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpade«, tako zatrdijo svojo prisego. Prva dva odideta kmalu z Dunaja in stopita v službo: Dolnik za odvetniškega konicipijenta v štajarskem mestu P., kjer se vrši večji del povesti, Rovnan se odloči za sodniški poklic in dobi tudi kmalu službo avskultanta pri deželnem sodišču v Ljubljani. Devin pa ostane tri leta še na Dunaju ter spopolnjuje svoje znanje s prvo prakso v bolnišnici, tudi si pridobi doktorsko diplomu. Kot doktor se vrne v domovino in sicer k svojemu prijatelju Dolniku, ki mu je priskrbel v mestu P. zdravniško službo. Tu pričinja naš pisatelj svojo povest. Kakor imajo trije prijatelji razna opravila, tako imajo — in še bolj — razne značaje. Dolnik je ostre, odločne, kolerične narave, poleg tega pesimist v pravem pomenu. Njemu je ves svet hudoben; človek nima proste volje, da bi uravnaval po svoje osodo, marveč neizogibna sila ga tira dalje in tudi v — pogubo. Takih nazorov se je navzel iz »duhovitih razmotrivanj« Schopenhauerjevih. Nasproti pa je Devin ves v plamenu za narodno idejo, optimističen, poln vzorov, navdušen, sploh vseskozi blaga slovenska duša. A Vinko Rovnan, »pohlevna duša brez pravega svojega uverenja«, imel je edino skrb »hitro priti do koščka kruha«. To so glavne osebe naše povesti, vendar zaostaje Vinko Rovnan za svojima prijateljema, in tudi izmed teh dveh ima prvo ulogo Devin.

Prišedši v P. najde Devin razmere za narodno stvar kaj neugodne. A to ga ne oplaši, kakor tudi ne mrzlota Dolnikova v narodnih vprašanjih. Vesel je, da najde vsaj enega kmeta, ki je zahteval slovensko uradno pismo. Krepko se loti dela, poučevati hoče ljudstvo — kmečke možake o slovenskih potrebah in pravicah. Povsodi gluha ušesa. Ne zgubi poguma in snuje čitalnico: nikdo ne pozdravlja namere Devinove razun kapelana Hrastoviča; le počasi se bolj ukrepi. A delo vendar ni zaman, zavest narodna se širi, in nemška stranka, boječa se za svoj obstanek, črti vedno huje narodno vzbujanje in gibanje. Kar dojde vest, da so volitve v deželni zbor razpisane — najvažnejši čas v narodnem prizadevanju. Sedaj ima Devin še

le pravo polje za delovanje. A tukaj mu ne gre gladko, zapreke so — srčne. Saj imamo pred seboj roman.

V vilo blizu mesta P. zahaja na jesen mlada gospa Dora, žena priletnega dvornega svetnika Salbinga, ki hodi sem v prijetno naravo in tiho samoto zdraviti svoje bolne živce. Tudi Devin in Dolnik zahajata včasih tu sem, prvi kot zdravnik, zadnji je pa star znanec, vsaj tako se na njegovem občevanju vidi.

Gospa Dora je moderna mestna gospa, ki ne pozna drugega dela, kakor iskati kratkočasje, ki ima vero v spiritizem in si daje mnogo truda, da bi preverila o tem Devina, kateremu se zdi spiritizem sleparstvo; h krati pa skuša vzbuditi za-se njegovo zanimanje. K gospej Dori zahaja ves tamošnji odlični svet. Tako tudi pride posestnik in graščak gospod Menhart, Nemeč, oče mile in lepe deklice Pavline. Ker je Devinu že preje nekoč segel pogled njenih očij v srce, unemala se je ob nekoliko prilikah njegova ljubezen do nje, in tudi ona sama se je temu nagnenju popolnoma udala, torej sta si mogla tudi obljubiti večno zvestobo. — A sedaj so treščile volitve med njuno ljubezen zapreko: Menhart je bil odmenjen za kandidata nemške stranke kmečkim občinam, a Devin je po svojem prepričanju delal za slovenskega kandidata. Sprva je skušal Menhart pridobiti ga za-se in ujeti ga z zanjkami Pavlinine ljubezni, a ta je ostal zvest svojim sklepom in svojemu narodu, prepustil Pavlino neizprosni osodi. V hudem volilnem boju zmagajo Slovenci. Menhart propade, in s tem je Devina zveza s Pavlino popolnoma pokopana. Oče dá hčer drugemu snubcu nemškega rodu; seveda je nevesta nesrečna, a očetova jeza je ohlajena. K narodni zmagi je mnogo pripomogel Dolnik, ki se je, razžaljen od nasprotni strani, poprijel z vso odločnostjo delovanja za svojo stranko, a nikakor ni pripomogel tedaj v P. službujoči Vinko Rován, ki je celó protinarodno volil. Devinu je namesto zasluženega veselja prišla kmalu še druga bridkost poleg že omenjene bridke žrtve. Gospa Dora je bila v jeseni zopet prišla na vilo, a prišla je tudi nova vojaška posadka z mnogimi mladimi častniki, med njimi poročnik Alfonz Marberg, ljubimec gospe Dore. Grešna razmera njihova je bila po mestu kmalu znana in Dolnik je imel priliko prepričati se o njeni istinitosti. Peklo ga je to zeló, kajti Dolnik je sam nekđaj kot velikošolec štel Doro za svojo bodočo nevesto; takrat je bila revna in zato mu rada obljubila zvestobo. A spoznal jo je bogati svetnik Salbing, ponudil jej zakon, in Dolnik je zgubil nevesto. Ko je sedaj po naključju v gostilni zašel med častnike, slišal je Marberga jako nečastno govoriti o ženski poštenosti Dorini. To je bilo dovolj, da ga je imenoval javno nesramneža in lažnjika. Tako je bil dvoboj napovedan, vsprejet in tudi zvršen: Dolnika je zadela krogla v pljuča in mu pretrgala žilo; umreti je moral, pred smrtjo pa se je spovedal. — Težak udarec za Devina, a raztrese se nekoliko, obiskajoč svojega sorodnika, pri katerem je tudi naletel na brhko, skromno deklico, Ljudmilo, ki se ga je bolj in bolj oklepala s svojim srcem. Devin spozna njene lepe lastnosti in jo vzame za ženo. Mož Dorin pride

nezvestobi svoje žene na sled in jo nemudoma odvede na Dunaj, a od todi mu pozneje pobegne. Vinko Rován pa je postal ob drugačnih razmerah veren Slovenec, ker se je ravnal po vetru, postal je kmalu sodnik; ženo je imel trdo Nemko. Devin pa je vedno vstrajno deloval za narod, ne da bi užival zaradi tega mnogo priznanja.

Tako je ogrodje našega romana. V tem okviru so tudi posamezne manjše slike, prizori, popisi, razlaganja, zlasti zavzema prvo mesto razkladanje o spiritizmu in magnetizmu. Skoro bi človek rekel, da tudi pisatelj veruje v spiritizem. Vsaj tako obrača povest, da se vresniči, kar je prerokovala v magnetnem spanju Dora. Priznati moramo, da se pisatelj v pripovedovanju, slikanju, sploh zanimivem popisovanju in razvrščevanju dogodkov kaj spretno suče. Tu pa tam so pač skoki prepogostni in manj prijetni.

Da primerno in pravično ocenimo to delo, oziroma se posebej na tvarino, na obliko, na umetnostne in na nravne zahteve.

Tvarina je kolikor toliko pesniška: delovanje za domovino, ljubezen, navdušenost za vzvišen smoter: to preveva glavno osebo. Manj se podaje v pripovedno poezijo (!) pisateljevo preveč izraženo stališče, pisateljeva subjektivnost, ki se precejkrat kaže in nas spominja, kakor bi brali kak političen članek, ne pa poezije. Ne pravim, da je slabo narodni boj s peresom bojevati, a pripovednik mora biti kot čisto ogledalo. Bojujejo naj ga junaki, njemu ga ni treba.

Tudi obliki ni treba kaj posebnega očitati. Gospod pisatelj je spreten pripovednik in ima obliko v svoji oblasti in pozna tehniko pripovednega dela. Slovničar pa mora nekatere precjéj dosledne napake grajati. Najprej ona nerodna in neslovenska stava besedij, kakor: »Vrhu tega bila je malone vsa skrb za čitalnico njemu izročena.« . . . »Solnce orumenelo je že pohorske vrhove . . .« Tako razvrščevanje je zeló pogostno, a ne izključno. Zakaj naj bi se pisalo »teško« m. težko, ne vem. Saj tukaj ni pridevnikove končnice »ski«, ampak samo »ki«, »tež-ek« itd. Da bi se pisalo vseskozi *u* kot predponka, tudi ni opravičeno; n. pr. » . . . ako mu v glavo ubiješ svoje ideje«. Zakaj ne bi ločili ubiti (pobiti) in vbiti (vcepiti)? Zakaj piše: *vžigati* (str. 112), *vlije* (111)? Koliko boljša je beseda »oduševljenost« od domače »navdušenost«? Čemu »opasen« m. nevaren, zakaj toliko tujk, ki mrgolé kakor v političnih listih, n. pr. na pol strani 111 čitamo: Sentimentalna, kandidatura, program, lokalni . . . A to so malenkosti.

Kaj pravi pa o tej povesti nravnostni nauk? Da mora nravnost veljati v poeziji, kakor v življenju, to sem razložil v lanskem letniku listovem.

Gledé na tisto razpravo pa moram odločno grajati gospoda pisatelja zaradi nekaterih nravnih nedostatkov. Ne morem odobravati, da večkrat natančno opisuje pisatelj prezaupno in nedovoljeno občevanje obeh ljubimcev. Na kakem stališču da stoji pisatelj v tem oziru, razkril je sam na strani 96, govoreč o plesu. Tu pravi, da se sicer zdi Kitajcu ali Turku zeló smešen evropski ples. Toda »kdor se je sam zibal pri glasovih vabečega valčka itd.«, ta sodi drugače. Ni težko uganiti zakaj; pisatelj tudi sam pové, in menda mu

ne delam krivice, misleč, da je to pisal kot svojo misel, svoje prepričanje. Prav to pa je slabo. Ples se zdi človeku zaradi omenjenih okolnosti prijeten ali sladak, to priznavam: trdim pa, da je taka sladkost ali prijetnost grešna in je popisano ravnanje med plesom grešno, vsaj večinoma ali skoro splošno. Ne trdim, da je vsak ples grešen in nedovoljen, nikakor ne. A, naj išče v plesu kdo tega, česar išče pisateljev opis, greši, in to moram odločno grajati. Ali ne vé pisatelj, da človek zato greši, ker ga želja po kaki prijetnosti zvabi? Ali odsvetujemo zaradi tega ples, ker je nevarno stopiti si na nogo in zadeti ob kurja očesa, ker se omaže »beli atlas mičnih čevljičkov«, ali ker bi utegnila plesalca glava boleti in bi se lahko prehladil? Zato je ples nevaren, ker se utegnejo storiti zaradi njega dejanja, prepovedana po božjem in npravnem zakonu, in prav zaradi onih prepovedanih dejanj gre pisatelju ples v tako slast. Prijetnost ni najvišja postava, prijetnost ne sme človeka voditi, kakor ne v življenju, tako i ne v slovstvu. Ali ne krade tat zaradi prijetnosti, ki si jo bode privoščil z ukradenim blagom, ali ne išče pohotnež čutne prijetnosti, in oni, ki se hoče maščevati, zavistnež, pijanec itd.: ali ne iščejo in ne najdejo v slabem dejanju prijetnosti? A ta prijetnost, okušana in uživana — ta je grešna. Zakaj je grešna, zakaj je prepovedana? Vprašaj Boga, vprašaj naravo. Pisatelj pa kaj takega vablivo opisovati in s tem priporočati ne sme. — Tudi ne moremo z npravnega stališča nikakor odobravati, da opisuje pisatelj toliko spiritizem. Za take dvomljive zadeve so znanstveni spisi, ne pa romani. Ker bode »Dom in Svet« na drugem mestu govoril o tem predmetu, opominim naj tukaj, da je vdeleževanje pri spiritističnih sejah ali »seansah« (str. 36) po katoliški cerkvi prepovedano, da je občevanje z onimi spiriti, ako drugega ne, vsaj prazna vera, torej proti prvi zapovedi božji. — In dvojoj! Ne bom rekel niti besedice o dvojoju samem. O porabi njegovi v pripovedi naj si misli vsakdo, kar hoče. Vprašam pa čitatelja, kakor tudi gospoda pisatelja: ali mu ne pravi notranji glas, da je z dvojojem potisnen naš roman v vrsto onih romanov, kateri si pomagajo s takim »senzacionalnim knalleffektom« in katerih je v drugih slovstvih ogromno število — nizke vrste. »A pesnik je pravičen,« porečeš, »to kazen je odločil Dolniku pesimistu.« Nikakor! Pesnik ga ne kaže kaznovanega, on ga povečuje kot padlega junaka.

Naposled naj opomnimo še, ker se roman dotika v par točkah katoliške cerkve, kaj moramo s tega stališča o njem reči. Najprej, da se mi ono vsporejanje ali primerjanje čitalnice s katoliškim političnim društvom zdi nekoliko čudno. Čemu spravljate v to zvezo škofa in najvišjo cerkveno oblast (str. 84)? Težko je spoznati, koliko neki marajo junaki našega romana za katoliško cerkev. Pač! iz Dolnikovih besedij po dvojoju: »odpovedal se nisem nikdar svoji veri in pripravljen sem izpolniti dolžnosti, katere mi nalaga cerkev.« — »Vsa čast,« rekel bi kdo, »njegovemu katoliškemu mišljenju in ravnanju na zadnjo uro.« Toda, to ni naravno, to je prisiljeno. Pisatelj je to storil proti zna-

čaju in proti poprej dovolj označenemu prepričanju Dolnikovemu. To je neverjetno. Dolnik — Schopenhauerjanec, pesimist in verujoč v neizogibno osodo, v neizogibno silo — on da se ni odpovedal svoji veri? In on, ki se podá brez pomisleka — za malovredno žensko — v dvojoj, kateri je po naravni in božji postavi prepovedan, da se ni odpovedal veri? Ali morebiti kot pravnik, ki se je učil tudi cerkvenega prava, ne vé, da je dvojoj z ostrimi cerkvenimi kaznimi, z izobčenjem prepovedan? Naj bi bil od krogle zadet takoj umrl, ali ne bi iz cerkve izločen bil umrl? In ni se brigal za to Dolnik, ki pravi, da je udan veri. Da bi pa kar hipoma premenil svoje uverjenje, to je kaj težko, težko. Nečem prezirati dobre volje pisateljeve, a sam mi bode priznal, da to ni naravno, vse »pomirjenje z Bogom« pa za cerkev le malo častno.

Govoril sem o tem proizvodu obširneje, nego je v takem slučaju navada. Prav iz tega se lahko razvidi moje zanimanje za stvar, o kateri govorim. Da kaj zelo visoko ne morem ceniti tega romana, razvidel je čitatelj iz doslej rečenega. Kdor je mnogo čital, dobro vé, da enakega blaga ne nedostaja. Priznal sem pa rad tudi prednosti njegove. Pač se ne motim, ako pravim, da je v Devinu hotel pisatelj nekako vpodobiti samega sebe. Res, tako plemenito mišljenje je vredno priznanja. A zmot in hib ne morem hvaliti. Kako bi z veseljem pozdravil roman iz peresa gospoda pisatelja, pisan polagoma, opiljen po obliki, pisan v narodnem, v nežno-vzornem slovenskem duhu, v katerem bi se nahajalo tudi kaj versko-katoliškega srca, po pravilih umetnosti: tak umeten, iz obilne skušnje pisateljeve narodu v prosveto in v npravno povzdigo in probudo pisan roman — odvrčajoč od zlega in vnemajoč za dobro: tak roman bomo pozdravljali z veliko radostjo ter mu odpirali pot na vse strani. Amicus Plato . . . sed magis amica veritas.

„**Popotnikov koledar za slovenske učitelje**“ — 1889 — s popolnim šematizmom šolskih oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osovja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1888-89. III. leto. Sestavil in založil Miha J. Nerat, nadučitelj in »Popotnikov« urednik v Mariboru. — Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila. — 16°. Str. 156 — z »bilježnico«. V platno lepo vezan gld. 1.20. — Ta koledar, kaj dobro sestavljen in v primerni obliki, potreben je pač in prekorišten vsakemu slovenskemu učitelju, kakor tistim, ki imajo z ljudsko šolo kaj opraviti. Koliko je natančen »šematizem«, ne morem soditi. Bilježnica ima kar gole liste, kar je še najbolje; naj naredi iz nje kdo, kar hoče, ali katalog, ali dnevnik, ali kaj drugega.

„**Vrtec**.“ Časopis s podobami za slovensko mladino. Urednik in založnik Iv. Tomšič, učitelj z zlatim križem na c. kr. vadnici v Ljubljani. Izhaja na celi poli. Stane na leto 2 gld. 60 kr.

Ne morem si kaj, da ne bi prijateljem naše mile dece prav toplo priporočal tega lista, ki je pisan v takem duhu, da mora vsak zaveden Slovenec, ljubeč narod svoj in posebej njegovo katoliško vero, srčno hvalo izrekati gospodu izdajatelju. Bog mu daj, da bi mogel še bolj razširiti svoj list! Upam, da bom mogel pre-

govoriti še kaj več o »Vrtcu«. Za danes naj navedem samo nekaj vrstic iz »Vabila« priloženega letošnji prvi številki: »Ako bi se število naših naročnikov dobro pomnožilo, podajati bi začeli »Vrtec« na poldrugi poli, kakor smo to storili z denašnjim brojem. Da bi nam kaj takega mogoče bilo, treba je, da nam vsi dozdanji naročniki zvesti ostanejo, ter se nam število novih naročnikov vsaj za polovico starih pomnoži. To bi se lahko zgodilo, ako bi vsak naših starih naročnikov delal na to, da bi naš list priporočeval v naročevanje.« — Uredništvo »Vrtčevo« je na mestnem trgu števil. 26 v Ljubljani.

Staroslovénski Jezičnik — knjiga Slovenska v dobi od IX. do XVI. veka. Spisal J. Marn. XXVI. Leto. V Ljubljani. Natisnila in založila J. R. Miliceva tiskarna. 1888. lex. 8°, str. 71. Na prodaj je le nekaj zvezkov v »Katoliški Bukvarni« po 1 gld. — Ta velevažna knjiga je izšla med urejevanjem te številke našega lista, in zato je ni mogoče tu oceniti. Ker se bode to zgodilo prihodnjič, naznanjam jo danes navajajoč vsebino

nekaterih paragrafov: §. 1. Jezik narodni, materin, slovenščina. §. 2. Književnost leposlovna, znanstvena, narodna-umetna §. 3. Književna povestnica, nje delitev in koristi. §. 4. Slovani kolike pomembe, v slovstvu jutro. §. 5—14. O Slovanih. §. 15—17. Krščanstvo in Slovani. §. 18—20. Ciril in Metod ter učenci. §. 21—23. Pismo slovensko. §. 24—30. Jeziki sploh in staroslovenščina posebej. §. 31—34. Osoda staroslovenščine. §. 35, 36. Staroslovensko slovstvo in spomeniki. §. 37—45. Staroslovenske vede buditelji. §. 46—50. Novoslovenščina.

„Zgodovinski zbornik.“ Priloga »Laibacher Diöcesanblatt«-u. Izhaja v nedoločenih obrokih na eni pôli. Stane sedaj za leto 50 kr. in se more tudi posebej naročati v knezoškofijski pisarni.

Vsebina lani izišlih 3. števil.: Poziv h gojenju škofijske zgodovine. Diplomatarij. Stare pisane mašne bukve kranjskega farnega arhiva. Slovstvo — Kadar se bode več tvarine nabralo, povemo kaj več.

Vadnica.

Z današnjo številko odpiramo v listu nov predal. Kakor so se nekdanj v dunajskem »Zvonu« na enakem mestu presojale pesmi, katerih v listu samem ni bilo tiskati, tako hočemo tudi mi v »Vadnici« opozarjati na hibe, katere kazé pesmi zlasti mlajših pesnikov; grajati hočemo, kar se nam ne vidi dobro in posebno poudarjati, kako se mora družiti pesniška tehnika z vsebino, da bode proizvod dovršen. Uredništvo je v minulemu letu prejelo dosti pesmij, začetne poskuse in tudi nekaj boljših stvari; vse bode prihajalo na vrsto, kakor prilika nanese. Naglašati nam ni treba posebej, da bode naša beseda nepristranska; s svojo sodbo nečemo nikogar žaliti in zategadelj smo preverjeni, da nam bodo pisatelji z dosedanjo zaupnostjo pošiljali svoje proizvode. Jasna beseda je zlasti v književnosti potrebna; mislimo, da najmanj pisatelju samemu škodi, ako čuje odkritosrčno mnenje: »To ne velja, pisateljskega darú nimaš; drugače utegneš več koristiti jeziku in narodu svojemu!« — Umeva se samo po sebi, da bodedo tako izbirali pesmi za »Vadnico«, da se bo dalo ob njih kaj za vse čitatelje zanimivega povedati in da se ne bode treba ponavljati. Zato bodo prihajale raznovrstne pesmi v presojo. — S temi načeli začinjamo svoje presojevanje.

1. Mati.

Oj joče se mati, oj joče bridkó,
Njej vzelo dete je milo nebó.

Pretaka oj mati, oj grenke solzé,
Ne dá utolažit' se njeno srcé!

»Oh, kaj sem storila, dobrótljivi Bog,
Vzel dete edino si, ubogi otrok!«

»Odpusti ti meni pregrehe vse zdaj,
In meni daj dete edino nazaj!«

»Saj vidiš, edino veselje b'lo to;
A vzelo še to je — Oh! milo nebó.«

Oj mati zaplače, pretaka solzé,
Ne dá utolažit' se njeno srcé.

Ni dolgo trpelo in tudi so njó
Možjé položili v črno zemljó.

Ponesli so dušo angeljci v raj,
Kjer z detetom ona raduje se zdaj. —

Brez ugovora je to slaboten proizvod v preprosti delavniški obliki. Gotovo se nam budi sočutje, ako kdo z živo besedo pripoveduje, kako plaka mati po mrtvem svojem jedincu; tajiti pa tudi ne moremo, da je v poeziji ta predmet precéj obrabljen. Ako pisatelj hoče, da se vendar-le ogrejemo zanj, razvijati mora dosti pesniške sile; nekaj izvirnega, zanimivega mora podati čitatelju; dušno stanje materino mora naslikati krepko in živo, res čutno: — vsega tega pogrešamo v pesmi. Precej v prvi vrsti nam neprijetno híje na uho dvakratni »oj«; ko ga čitamo tretjič, četrtič in še sedmič, vidi se nam stvar smešna in prisiljena. Sploh se ta medmet prepogosto rabi v pesmih; kjer ni stih poln, zamaši ga krepek »oj« ali »oh«, pa bodi na mestu ali ne! Tako se ne sme delati sile poeziji in jeziku; v dobrih pesmih sploh ni »mašil«. — Da mati joče po umrlem otroku, to povemo z jednim stavkom; ali pesniku treba s početka dveh kitic in sredi pesmi še jedne, da vemo, kaj hoče! — Nepotrebno je ponavljati »edino dete, edino veselje«; Bog, otrok — zdáj, nazáj — niso rime; na treh mestih (2., 14. in 15. vrsta) pogrešamo jednega zloga; v 6. vrsti pa je jeden zlog preveč (ako nečemo čitati: »ubogi otrok). — Zakaj je otrok ravno »ubog«, ako ga je Bog k sebi

vzel, tega ne umejemo dobro; isto tako nam ni jasno, kaj hoče 5. kitica, ko mati takorekoč Bogu ne bó toži? — Dikcija je nespretna, jezik brez melodije. Sodba naša: pesem je nezrela po vsebini in obliki; tudi predelane ne moremo kot lista dostojne priobčiti.

2. Nesrečnik.

Mnogo je revnih
Bitij na zemlji,
Najnesrečnejši vendar
Je človek,
Ki nad seboj pripoznati
Noče nikogar.

Ako pogleda,
Proti nebesom,
Škrlec nad njim v višavi
Prepeva
Hvalnico čiste radosti
Svetlemu solncu.

Ako pa k zemlji
Pogled povesi,
Črv samopašni rije
Po prsti
Ter zadovoljno se skriva
Blišču svetlobe.

Revež pa človek!
Vspeti se kvišku
K luči resnice svete
Ne more,
Skriti se njeni svetlobi
Ni mu mogoče.

Jedro: najnesrečnejša stvar je človek, ki neče pripoznati višjega bitja — Boga. On namreč ne more do luči resnice, pa se ji tudi skriti ne more. — Zdi se nam, da smo to čitali že drugod, vendar bodi! Kako podpirate ta izrek? Ako pogleda proti nebu, vidi škrjanca, ki prepeva hvalnico svetlemu solncu, ako pa k zemlji pogleda, vidi samopašnega črva, ki se »zadovoljno« skriva bliščobi. Iz teh nasprotij mi ne moremo izvajati ničesar; škrjanec pač živi na luči, ker ga je Bog tako ustvaril, črv v prsti iz istega vzroka. Ali res mislite, da je škrjancu ali črvu do luči resnice, da se prvi dviguje k njej, drugi pa skriva pred njo? Ta misel Vaša ni dovolj jasna, in nima podstave. — Pomislite tudi, da je prva Vaša kitica precej dvoumna, zadnja pa neresnična. Kaj, ako bi kdo tako-le umeval pesem: »Najnesrečnejši je človek, ker neče nad seboj pripoznati nikogar«? Pa tak pesimist vendar niste! A še hujše je zadnje: »(Človek) vspeti se k luči resnice svete ne more.« Ali je res tako? Ali ne moremo tudi s samo pametjo Boga spoznati? — Tudi v pesmih je treba zelo paziti na resnico. Ne more biti lepa, ako je nejasna, še manj pa, ako je v nasprotju s priznano resnico. Poezija resnico povečuje, a tajiti je ne sme. V pesmih se sicer ne zahteva znanstvena natančnost, tudi ne popolna temeljitost, a resnici ne sme biti poezija v obraz. Mnogokrat pesniki na to premalo pazijo. Na to opozarjamo gospode sotrudnike. A ne tajimo, da se kaže v Vaši pesmi nekak višji vzlet. Le temeljite! Upamo, da bomo kaj drugega lahko priobčili. F.

Uredniška listnica. Več pisateljev že po pravici pričakuje, da bi njihovi spisi prišli na vrsto. A še prosim potrpljenja. Kako rad bi ustregel vsem! Treba je le nekaj časa biti urednik, da se človek nauči, kako je poprej kot čitatelj preostro sodil urednika.

V pisavi sem skušal dosedaj držati se srednje poti med prevelikim novotarjenjem in zastarelimi nazori. Zato sem lani celó tekom leta pisavo za nekoliko premenil, česar naj ne umevajo čitatelji kot nedoslednost, ampak kot željo po napredovanju. Da mi je do resnice in do najboljše pisave in ne do lastnih nazorov, pokazal sem s priobčevanjem vrlih člankov „Recimo katero itd.“ Tudi dalje se bom ravnal po oni pisavi, ki je pri nas od večine, zlasti pa v šoli sprejeta; le tako pridemo do edinosti, ako imamo vsi dobro voljo zediniti se. V dvomnih slučajih se bom poprijel one pisave, katero bode sprejel naš novi slovensko-nemški slovar. — O bodočem letniku naj naravnost povem, da mi bode glavna skrb za strogo nravnost. Ni mi na mislih, da bi samo z otroško-nedolžnimi spisi polnil list: narobe, v njem se bode kazalo življenje, kakoršno je v istini, pisan je list za odrasle čitatelje, oziral se bode na razne razmere v življenju: a kot najvišji zakon, po katerem naj se vse ravná, spoštujem krščansko-nravni zakon, ki velja prav tako v slovstvu, kakor v življenju. Kot pisatelj bom stal ne samo pred sodbo ljudij, ampak nazadnje gotovo pred večnim Sodnikom, ki mi bode pač spregledal kako slovnično napako, nikakor pa ne nravnih pregreškov. Rad čitam kritiko, bodisi javno, bodisi zasebno. Tudi prosim take za svoj list. Nedobrohotne napade bom pa pretrpel, prepričan, da velja večna pravica in da mi taki škodili ne bodo.

Upravniška listnica. Ako kak prejemnik ne namerava naročiti se, naj ali list vrne, ali nam drugače naznani svojo namero, da jo le izvemo. Zastran naročnine naj opomnimo, da bode ta letnik vsaj za štiri pole večji od lanskega, in smo zato zvišali naročnino na **2 gld.**, kar smo že lani v 11. šte. in pa v „Vabilu“ naznanili. Prosimo torej, naj bi se na to ozirali oni, ki so naročnino 1 gld. 60 kr. poslali. Obetamo, da se bode razpošiljevanje vršilo točno. Zastran reklamacij prosimo, naj se zgodi to vsaj v treh tednih po obroku izhajanja. Kdor ne dobi, naj v odprtem pismu reklamuje. Saj nam je dolžnost, naročnikom urno postreči.

 Današnjemu listu je pridejano „Vabilo na naročbo.“

Cena: Za celo leto 2 gld.; za pol leta 1 gld. Uredništvo in upravništvo je v Marjanišču.

Izdajatelj, lastnik in urednik **dr. France Lampe.** Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.